

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ
Кафедра податків і фіскальної політики

Вишнівецький Василь Миколайович

**Митне регулювання зовнішньоторговельних потоків в
Україні**

Спеціальність 8.03050801 – Фінанси і кредит

Магістерська програма «Фінанси в системі митних органів»

Студент групи ФМОзм – 51

Вишнівецький В.М.

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Герчаківський С.Д.

Дипломну роботу допущено

до захисту

«__» _____ 2014 р.

Завідувач кафедри податків і

фіскальної політики, д.е.н., професор

Крисоватий А. І. _____

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота виконана на 112 сторінках. Аналітична частина роботи представлена в 12 рисунках, 15 таблицях, 1 додатку. Список використаних джерел налічує 91 одиниць.

Метою дипломної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо удосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельних потоків, розвиток експортного потенціалу держави.

Об'єктом дослідження є теоретичні та організаційні аспекти митного регулювання у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Предметом дослідження є практика справляння митних платежів в процесі митно-тарифного регулювання.

Одержані висновки та наукова новизна полягає у систематизації теоретичних підходів щодо аналізу митно-тарифного регулювання, дослідження практичних аспектів справляння митних платежів та визначення їх фіскальної значимості.

Ключові слова: митне регулювання, експорт, імпорт, митні платежі, СОТ.

ABSTRACT

Diploma work is executed on 112 pages. Analytical part of work is presented in 12 pictures, 15 tables, 1 addition. The list of the used sources counts 91 units. The aim of diploma work are a theoretical ground and development of recommendations in relation to the improvement of the custom-tariff adjusting of foreign trade streams, development of export potential of the state. A research object are theoretical and organizational aspects of the custom adjusting in the field of external economic relations. By the article of custom payments in the process of the custom-tariff adjusting. Got conclusions and scientific novelty consists in systematization of theoretical approaches in relation to the analysis of the custom-tariff adjusting, research of practical aspects of production of custom payments and determination of them fiscal meaningfulness. Keywords: custom adjusting, export, import, custom payments, WTO.

АНОТАЦІЯ

Вишнівецький В.М. Митне регулювання зовнішньоторговельних потоків в Україні. – Рукопис. Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 8.03050801 «Фінанси і кредит», спеціалізація «Фінанси в системі митних органів». ТНЕУ. Тернопіль, 2014.

В дипломній роботі автор дослідив теоретичні основи митно-тарифного регулювання, проаналізувала особливості та тенденції зовнішньої торгівлі України. В другому розділі автором проаналізовано порядок справляння мита, акцизного податку, ПДВ та утилізаційного збору. В третьому розділі автором проаналізовано шляхи удосконалення митно-тарифного регулювання на основі зарубіжного досвіду, а також особливості функціонування СОТ.

ANNOTATION

Vishnivetskiy V.M. The custom adjusting of foreign trade streams is in Ukraine. It is Manuscript. Research on the receipt of educationally-qualifying level master's "degree" after speciality 8.03050801 "Finances and credit", specialization "Finances in the system of custom authorities". TNEU. Ternopil, 2014.

In diploma work an author investigated theoretical bases of the custom-tariff adjusting, analysed features and tendencies of foreign trade of Ukraine. In the second division an author is analyse the order of production of duty, excise tax, VAT and collection. In the third division an author is analyse the ways of improvement of the custom-tariff adjusting on the basis of foreign experience, and also feature of functioning of WTO.

Зміст

ВСТУП.....	5
Розділ I. Концептуальні засади митного регулювання у сфері зовнішньої торгівлі.....	9
1.1. Митне регулювання та його здатність впливати на динаміку і структуру зовнішньоторговельних потоків.....	18
1.2. Зовнішня торгівля: особливості та тенденції проведення.....	26
Висновки до розділу 1	
Розділ 2. Прагматизм використання митно-тарифних інструментів у регулюванні зовнішньоторговельних потоків.....	40
2.1. Порядок справляння мита в Україні.....	40
2.2. Акцизний податок та його фіскальна роль.....	48
2.3. ПДВ: особливості та ефективність справляння у сфері ЗЕД.....	54
2.4. Адміністрування екологічного податку на його наслідки.....	61
Висновки до розділу 2	
Розділ 3. Альтернативні підходи удосконалення митного регулювання у сфері ЗЕД.....	70
3.1. Удосконалення системи митного регулювання в Україні на основі використання досвіду зарубіжних країн	70
3.2. СОТ та її вплив на зовнішньоторговельні потоки	86
Висновки до розділу 3	
Висновки та пропозиції.....	94
Список використаних джерел	98
Додатки	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) не тільки висвітлив, а й значною мірою загострив протиріччя між необхідністю швидкої інтеграції національної економіки до світового господарства, з одного боку, та проведенням на основі впровадження інноваційних технологій структуризації вітчизняного виробництва – з другого, що вимагає чіткого управлінського підходу до його розв'язання.

Перед державними інституціями влади та їх виконавчими органами постають завдання з удосконалення соціально-економічних, політичних та гуманітарних сфер, усунення викривлень і деформацій, що виникли на етапі трансформаційного процесу розвитку економіки.

Одним з основних завдань стосовно розвитку світогосподарських процесів є перегляд методологічних основ державного управління зовнішньоторговельними відносинами на всіх етапах їх здійснення. Активізація інтеграції України до світового господарства пов'язаний з низкою проблем з регулювання та контролю зовнішньо-торговельних відносин, невідкладне вирішення яких призведе до:

- збалансованості економіки та рівноваги на внутрішньому ринку;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці держави;
- створення оптимальних умов для залучення економіки України до світового поділу праці;
- наближення соціально-економічного розвитку до рівня розвинених держав;
- розробки дієвого механізму захисту економічних інтересів країни у зовнішній торгівлі.

Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності та державного управління економікою, здебільшого теоретичного характеру, розглядалися переважно зарубіжними ученими. Результатам фундаментальних досліджень цієї проблеми присвячені праці таких вчених, як Т. Мен, А. Монкретьєн, А. Сміт, Д. Рікардо. Пізніше їх вчення набули подальшого розвитку у працях Л.

Клейна, В. Леонтєва, Ф. Модильяні, П. Самуельсона, Е. Хекшера, Б. Оліна та інші вчені.

Окремі аспекти державного управління у сфері зовнішньоекономічних відносин та митного регулювання і контролю зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобалізації відображені в роботах таких вчених: В. Андрійчук, В. Афанасьєва, В. Бурцева, Г. Гільмутдінової, О. Гончарової, О. Гребельника, О. Кирєєва, Е. Кочетова, А. Кредісова, Н. Кузнєцова, В. Ларичева, А. Мерзляк, О. Онищенко, В. Симоненка. Ю. Сурміна, В. Сухарського, С. Хамініч та інших, в яких розглядаються або загальні теоретичні та правові питання державного регулювання зовнішньо-економічних відносин, або окремі аспекти практичних проблем з митного регулювання й контролю зовнішньоторговельних операцій.

На сьогодні багато питань з теорії і практики державного управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності у вітчизняній науковій літературі розроблені недосить повно. Передусім, відсутні комплексні системні дослідження проблеми застосування основних функцій державного управління, зокрема митного регулювання та контролю зовнішньої торгівлі у контексті активізації інтеграційних процесів України та її членства у СОТ.

Метою дипломної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо удосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельних потоків, розвиток експортного потенціалу держави.

Для досягнення мети дослідження було поставлено та вирішено наступні задачі теоретичного, методологічного та практичного характеру:

- охарактеризувати теоретичні особливості дефініції «митно-тарифне регулювання»;
- розкрити сутність митно-тарифного регулювання та його вплив на експортно-імпортні операції;
- дослідити особливості зовнішньої торгівлі України та оцінити її тенденції;
- здійснити аналіз справляння мита в Україні;

- проаналізувати тенденції акцизного оподаткування у вітчизняній фіскальній практиці;
- охарактеризувати фіскальну значимість ПДВ у сфері ЗЕД;
- дослідити особливості адміністрування екологічного податку (утилізаційного збору);
- визначити шляхи покращення митно-тарифного регулювання з урахуванням позитивів зарубіжного досвіду;
- проаналізувати особливості функціонування Світової Організації Торгівлі в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є теоретичні та організаційні аспекти митного регулювання у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Предметом дослідження є практика справляння митних платежів в процесі митно-тарифного регулювання.

В процесі дослідження було використано закони України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України стосовно проблем регулювання зовнішньоекономічної діяльності, міжнародні економічні угоди, нормативні документи ГАТТ/СОТ.

В процесі роботи над дипломною роботою вивчено та узагальнено теоретичні положення, що стосуються проблеми дослідження, викладені в монографіях і наукових публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів.

Інформаційною основою роботи стали статистичні дані Міністерства доходів і зборів, Державної служби статистики та Міністерства фінансів України, офіційні звіти та аналітичні публікації провідних міжнародних економічних організацій.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у систематизації теоретичних підходів щодо аналізу митно-тарифного регулювання, дослідження практичних аспектів справляння митних платежів та визначення їх фіскальної значимості.

Апробація результатів дослідження мала місце на Науково-практичній студентській конференції «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів», яка відбулася в м. Тернопіль 3 квітня 2014 року.

Виходячи з логіки дослідження, поставленої мети та окреслених завдань, визначено структуру роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Дипломна робота виконана на 112 сторінках. Аналітична частина роботи представлена в 12 рисунках, 15 таблицях, 1 додатку. Список використаних джерел налічує 91 одиницю.

Розділ I

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Митне регулювання та його здатність впливати на динаміку і структуру зовнішньоторговельних потоків

Першим інструментом національної зовнішньоекономічної політики України завжди було й залишається митне регулювання, яке є скоординованою діяльністю органів держави щодо застосування мит і митних процедур під час перетину товаром митного кордону. З розвитком промисловості й зовнішньої торгівлі, поглибленням міжнародного поділу праці та активізацією виробничо-технологічних зв'язків у рамках транснаціональних корпорацій функції митного регулювання розширювалися і змінювалося їх значення.

Незважаючи на значне зменшення середнього рівня митного оподаткування більшістю країн світу і спрощення митних процедур, митно-тарифні заходи продовжують впливати на динаміку і структуру зовнішньоторговельних потоків. Ступінь "жорсткості" цього регулювання змінюється від країни до країни, оскільки залежить від рівня економічного розвитку, торгової політики, національних пріоритетів та інших чинників. У сучасних умовах більшість розвинених країн здійснюють політику помірної протекціонізму, в певних пропорціях поєднуючи елементи політики свободи торгівлі та протекціонізму.

Проблемам державного управління процесами регулювання митних відносин присвячено багато праць, в яких викладено результати дослідження й механізми регулювання економічних відносин. Провідні дослідники названих напрямків: О. Борисенко, Ю. Дьомін, І. Дюмулен, О. Гребельник, М. Каленський, П. Пашко, Л. Пісьмаченко, С. Халіпов.

В основі державного митного регулювання лежить митний тариф, що являє собою систематизований перелік товарів, які обкладаються митом - обов'язковим внеском, що стягується митними органами при перетині кордону.

Встановлені в митному тарифі мита є найважливішим засобом економічного впливу на обсяг і структуру зовнішньоторговельного обороту через механізм цін.

Мито - традиційний (застосовується як інструмент зовнішньоторговельної політики з початку XVIII ст.), загально визнаний і законний, відповідно до правил СОТ, засіб управління зовнішньоторговельними потоками [21].

При всьому різноманітті сучасних засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (їх налічується більше тисячі) митним заходам належить особлива роль з таких причин[20]:

1) митні тарифи застосовують, за невеликим винятком, усі країни - учасниці міжнародного обміну,

2) імпорнтний митний тариф - це єдиний засіб регулювання, що охоплює всю товарну номенклатуру, тоді як інші інструменти орієнтовані на регулювання ввезення лише окремих груп товарів,

3) мито є найбільш прозорим видом торговельних обмежень;

4) використання і зміна ставок мит у митному тарифі дозволяє регулювати надходження в країну іноземних товарів залежно від рівня конкурентоспроможності відповідних вітчизняних товарів, міркувань економічної безпеки та соціальної стабільності, стану бюджету і платіжного балансу та інших обставин [22]. Тим самим митний тариф дає змогу країнам з різними соціально-економічними умовами взаємодіяти через торгівлю.

Зміни в механізм застосування митного тарифу можуть вносити митні процедури залежно від особливостей їх здійснення. Тривалі терміни й ускладнена процедура митного оформлення, необґрунтовані формальності, які не впливають на величину сплаченого мита, можуть створювати штучні додаткові бар'єри на шляху міжнародного руху товарів [23].

Більшість країн світу як основний інструмент регулювання зовнішньоторговельної діяльності використовує імпорнтний тариф. Експортні мита застосовує обмежена кількість країн у фіскальних цілях або як інструмент обмеження експорту щодо невеликого переліку та переважно сировинних

товарів. Транзитні мита зустрічаються вкрай рідко, оскільки універсальним для міжнародної торгівлі є принцип свободи транзиту.

Митне регулювання впливає на розвиток міжнародної торгівлі та рух інвестиційних потоків за такими основними напрямками.

По-перше, захищає вітчизняні виробництва шляхом подорожчання ввезених товарів від надмірної або небажаної іноземної конкуренції на внутрішньому ринку. Стягуючи мита при імпорті, що є різновидом оподаткування, держава нейтралізує переваги іноземних фірм, знижуючи цінову конкурентоспроможність товарів, що ввозяться.

Мотивами застосування більш високих ставок мита можуть служити зміцнення національної безпеки (наприклад, продовольчої) з урахуванням потреби мати на території країни необхідний мінімум вироблених товарів на випадок виникнення надзвичайних ситуацій; підтримка певної галузі, яка має стратегічне значення або важлива з міркувань престижу країни; підтримка зайнятості; сприяння структурному реформуванню національної економіки, успішному становленню нових галузей [24].

У сучасних умовах галузі та підприємства, які потребують захисту від небажаної іноземної конкуренції, існують як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Практично всі нові індустріальні країни Азії та Латинської Америки в період становлення виробництва та освоєння ними внутрішнього ринку захищали останній високими тарифними бар'єрами для підвищення конкурентоспроможності та пристосування національного виробництва до більш високих вимог світового ринку. Наприклад, наприкінці 1980-х - на початку 1990-х рр. середньоарифметичні значення тарифу за деякими групами виробів становили в Індії (1990) 84,1 %, Китаї (1992) - 44,9, Бразилії (1991) - 26,3 % [25].

Якщо розмір мит не заборонний (настільки великий, що ввезення товарів стає практично неможливим), а економічно обґрунтований, то в цьому випадку зрівнюються цінові умови конкуренції для іноземних та вітчизняних постачальників. Зарубіжні фірми не позбавляються можливості вести конкурентну боротьбу з місцевими підприємствами, але позиції їх товарів у

сфері цінової конкуренції погіршуються. Тим самим тарифи створюють оптимальне конкурентне середовище на внутрішньому ринку, сприяють підвищенню якості та зниженню цін на продукцію вітчизняних товаровиробників.

По-друге, митне регулювання стимулює розширення експорту товарів і підвищення конкурентоспроможності національного виробництва. Це відбувається в тому випадку, коли держава за допомогою одностороннього зниження або скасування мит на ввезену сировину, матеріали чи обладнання, комплектуючі вироби, не вироблені в країні, сприяє вітчизняним підприємствам у випуску більш конкурентоспроможної продукції, призначеної для реалізації за кордоном.

По-третє, служить засобом залучення іноземного капіталу в обробні галузі промисловості, що особливо актуально для країн з ринками, які розвиваються. При збереженні відносно високих мит або їх збільшенні на готову продукцію тих галузей обробної промисловості, де ціни визначають її конкурентоспроможність, можна стимулювати зацікавленість іноземних підприємців у створенні відповідних виробництв на території країни, особливо якщо вона має місткий внутрішній ринок.

По-четверте, митне регулювання сприяє формуванню транскордонних виробничо-технологічних зв'язків, розвитку міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва, що, як відомо, є основою реального інтегрування народногосподарських комплексів різних країн. Шляхом установлення знижених або нульових ставок мит на готові вироби та/або комплектуючі компоненти (наприклад, для автотранспортних засобів) країни регулюють масштаби і темп втягування різних секторів своєї економіки у світогосподарські зв'язки.

По-п'яте, використовується в багатьох країнах як інструмент впливу на економічну політику іншої держави-партнера для отримання тарифних поступок (на основі взаємності), поліпшення умов доступу для національних експортерів, для протидії дискримінаційним заходам, тобто виконує торгово-політичну функцію. Мита стали основним торговельно-політичним

інструментом утворення торгово-економічних об'єднань, які формуються на дво- і багатосторонній основі.

Зі зниженням митного протекціонізму та підвищенням частки безмитно ввезених товарів у загальному обсязі імпорту значення торгово-політичної функції митного тарифу для основних країн-учасниць міжнародної торгівлі зменшувалося. Проте за деякими напрямками, наприклад у торгівлі продовольчими товарами між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, ця функція зберігає свою важливу роль.

По-шосте, митне регулювання стимулює розвиток інтеграційних процесів між державами, що мають розвинену ринкову економіку, високий рівень індустріалізації й диверсифікації виробництва шляхом поліпшення умов для товарообміну країн - учасниць регіональних об'єднань. Позитивний ефект від утворення великого, вільного від прикордонних бар'єрів ринку товарів полягає в можливості отримання більшого прибутку за рахунок масштабів виробництва й динамічного зростання взаємної торгівлі партнерів в інтеграційних угрупованнях.

Митне регулювання є одним з основних загальновизнаних засобів реалізації державної економічної політики, інструментом виконання внутрішніх завдань [24]. Диференціюючи ставки імпортних (експортних) мит, держава реалізує пріоритети економічної політики. За допомогою тарифного регулювання проводиться, наприклад, модернізація і реконструкція основних галузей економіки, раціоналізація товарної структури експорту та імпорту, насичується внутрішній ринок, урівноважується торговий і платіжний баланс, забезпечуються рівні умови конкуренції тощо. Це досягається шляхом збільшення імпортних ставок (наприклад, на предмети розкоші) або зменшення їх (на високотехнологічне обладнання), а також надання пільгового режиму в порівнянні з національним (у вільних економічних зонах).

Стягуючи мито при експорті, держава стримує вивезення з країни тих товарів, на які не задовольняється попит власних споживачів, або запобігає небажаному експорту товарів, внутрішні ціни на які нижчі світових.

До важливих функцій митно-тарифного регулювання належить фіскальна: стягнута сума мита йде на поповнення державного бюджету і в ряді країн слугує важливим джерелом бюджетних доходів. Податок на імпорт або експорт, яким є мито, організаційно легше зібрати, ніж багато інших видів податків, оскільки в більшості країн він повинен сплачуватися в момент фізичного перетинання товаром митного кордону держави.

У розвинених країнах, де існують інші великі джерела доходів, фіскальна функція митних тарифів відійшла на другий план (митні збори, як правило, становлять лише кілька відсотків у загальній сумі бюджетних доходів). У країнах, що розвиваються, роль митного оподаткування в дохідній частині держбюджету важливіша, хоча в міру переходу на більш високі щаблі економічного розвитку спостерігається тенденція до її зменшення. Для ряду найменш розвинених країн і України ця функція зберігає важливе значення.

Митні тарифи, як правило, формуються в результаті політичного компромісу між інтересами виробників, споживачів, прихильників протекціонізму й вільної торгівлі всередині країни та з урахуванням торгово-політичних інтересів іноземних держав - торговельних партнерів.

У всіх країнах періодично відбувається перегляд митних тарифів під впливом структурних зрушень в економіці і торгівлі, а також у зв'язку з мінливими цілями та пріоритетами національної економічної політики [26, 23]. Як правило, ставки митних тарифів зростають у період погіршення економічної кон'юнктури, особливо в роки криз, і знижуються в періоди зростання ділової активності. В умовах інтенсивного розвитку міжнародних виробничих зв'язків на еволюцію тарифів (у бік їх зменшення) великий вплив мають зовнішньо-економічні інтереси транснаціональних компаній.

Порівняно частий перегляд митних ставок, який відбувається у формі заміни митного тарифу або внесення змін до чинного тарифу, є особливістю митної політики багатьох країн, що розвиваються, в тому числі України.

Тариф застосовується з різною метою. За допомогою митного регулювання можна виконувати протекціоністські та/або фіскальні завдання, заохочувати розвиток одних галузей і стримувати розвиток інших,

забезпечувати внутрішню та зовнішню рівновагу тощо. Суперечливі інтереси учасників розробки митного тарифу: вітчизняні виробники зацікавлені в максимальних ставках ввізних мит на свою продукцію, споживачі такої продукції, навпаки, - в мінімальних.

З урахуванням багатьох функцій тарифів, а також суспільних інтересів, які впливають на митні ставки, кожне рішення про їх підвищення або зниження, встановлення або скасування потребує обережного і зваженого підходу, всебічного аналізу можливих економічних та соціальних наслідків для знаходження оптимального рівня [23, 286]. Застосування завищеного мита, особливо протягом тривалого часу, може перекрити імпорт, створити кращі умови для діяльності національних підприємців, дозволить їм отримувати надмірні прибутки за рахунок підвищення цін, послабить стимули для впровадження інновацій і в остаточному підсумку призведе до зниження конкурентоспроможності їх продукції на зовнішніх ринках. Високе мито також може збільшити ціни по всьому ланцюгу використання товарів і, відповідно, фінансове навантаження на споживача. Ще один негативний ефект наявності високих ставок - провокування митних порушень (маніпулювання номенклатурою товарів, заниження митної вартості, контрабанда) з метою мінімізації митних платежів, стимулювання корупції [22, 521]. Занижене мито може призвести до витіснення аналогічної продукції з внутрішнього ринку, далі до банкрутства вітчизняних підприємств, що загострить соціальну ситуацію.

Також існує проблема визначення оптимального балансу між суперечливими інтересами виробників і споживачів з питань підвищення або зниження митних зборів за конкретними групами товарів, наприклад між виробниками чорних металів та їх споживачами. Надання захисту певній галузі знижує конкурентоспроможність інших, пов'язаних із цією галуззю виробництв.

У всіх випадках підвищення мита розкручує спіраль збільшення цін на аналогічні й суміжні товари на внутрішньому ринку. При цьому головний тягар лягає найчастіше на кінцевих споживачів товару, які змушені купувати як імпортні, так і конкуруючі місцеві товари за вищими цінами (або відмовитися

від покупки). У результаті частина доходів споживачів перерозподіляється на користь виробників і державного бюджету. З макроекономічного погляду збільшення витрат споживачів на придбання товарів розглядається як втрата суспільства в цілому.

Емпірично доведено, що втрати споживачів майже завжди перевищують будь-які переваги виробників, які вони отримують у результаті підвищення мита. За експертними розрахунками, втрати споживачів від загального підвищення внутрішніх цін внаслідок підвищення митних ставок у розвинених країнах у 4-5 разів перевищують прямі суми митних зборів [27].

Митне регулювання може ефективно виконувати свої функції тільки за належної організації митної справи, застосування передових технологій митного оформлення, достовірного статистичного обліку товарів, що ввозяться, та їх митного контролю, спрямованого на забезпечення сплати належних платежів, боротьбу з контрабандою і ввезенням на внутрішній ринок неякісної та фальсифікованої продукції. Надмірно складна система митного адміністрування дає широкий простір для прийняття суб'єктивних рішень і корупції в митних органах, формує сприятливий ґрунт для зловживань і перекладає значні трансакційні витрати на споживача.

Проведений аналіз дав змогу розкрити значення митної політики для розвитку національної економіки. Незважаючи на інтенсивний розвиток економіки, відбувається лібералізація механізму її регулювання, істотний вплив процесів глобалізації, зокрема у зв'язку зі збільшенням масштабів і зміною структури товарообігу, поширенням багатосторонніх преференційних торговельних угод, що сприяє тінізації економічної діяльності.

1.2. Зовнішня торгівля: особливості та тенденції проведення

Актуальність і пріоритетність розвитку зовнішньої торгівлі як чинника розширеного відтворення та модернізації національної економіки є очевидними. Вони зумовлені необхідністю за рахунок поглиблення участі

країни в системі міжнародного поділу праці, динамічного географічного розподілу товарообороту забезпечити приплив і використання найсучасніших засобів виробництва та на їх основі - найбільш повне використання людського, інтелектуального і соціального капіталу у відтворювальних процесах у національній економіці. Структура національної економіки, особливо її виробнича структура, темпи розвитку суттєво залежать від змін, які відбуваються на світових ринках товарів і капіталів.

Характер спеціалізації та місце економіки країни в системі міжнародного поділу праці відображає загальний рівень її господарського розвитку. Зовнішньоекономічні зв'язки вже давно перетворилися в свого роду регулятор, який створює вирішальний вплив на відтворювальні процеси та мультиплікацію доходів у національній економіці. Сьогодні структура зовнішньоекономічних зв'язків нашої країни багато в чому вразлива та ірраціональна. Її дефекти являють собою найбільш концентрований вираз розвитку економіки в радянські часи та більше як 20 років незалежності. Національна економіка характеризується відносно низьким рівнем розвитку, відсутністю цілісного та збалансованого виробничого комплексу, вузькістю національного ринку, значним розривом між структурою національного виробництва і попитом.

Інтенсифікація міжнародного економічного обміну та поглиблення світових господарських зв'язків стає умовою розвитку продуктивних сил на основі сучасної техніки та технології будь-якої країни. Поглиблення тенденцій до постіндустріалізації та глобалізації світової економіки обумовлюють об'єктивну потребу в поглибленні та розвитку різних форм участі в системі міжнародних економічних відносин особливо для тих країн, які мають відносно невеликі розміри національного господарства. Тому розширення та перебудова міжнародних економічних зв'язків на справедливих демократичних началах стають умовою економічного розвитку України в тій мірі, в якій дозволяють їй залучитися до сучасних світових інноваційних процесів, поглибити постіндустріальні тенденції в економіці.

У загальному плані тенденції розвитку поки що не свідчать про зміщення акцентів з простих форм міжнародних економічних зв'язків країни (зовнішня торгівля) до більш складних і довгострокових (експорт капіталу і науково-технічних знань). Усі зазначені форми зв'язків розвиваються з різним ступенем інтенсивності, однак у відтворювальних процесах у національній економіці найбільш важлива роль, поки що, відводиться зовнішній торгівлі товарами.

Для України активізація зовнішньої торгівлі являється не лише способом отримання необхідної продукції або можливістю знайти ринки збуту для продукції власного виробництва. Розвиток експортних галузей створює сприятливі умови для подолання відносної вузькості внутрішнього товарного ринку, величина якого визначається кількістю населення країни та його доходами. Зовнішня торгівля створює можливості для організації великомасштабних виробництв у межах і поза межами країни, для розвитку інших форм участі національного господарства в системі міжнародного поділу праці, а також для реалізації продукції на зовнішніх ринках, що забезпечує вирішальний вплив на масштаби внутрішнього виробництва і, відповідно, на його ефективність.

У свою чергу, величина та структура зовнішньої торгівлі визначається рядом чинників: економічних, технологічних, політичних, інституціональних та інших. Серед них основними є величина основних виробничих фондів, ступінь розвитку бази інноваційної діяльності, торговельна політика держави, історичні традиції та міжнародні зв'язки ТНК, накопичений професійний досвід і окремі аспекти, які характеризують специфіку ресурсів живої праці, запаси корисних копалин та інших природних благ.

В обширній та багатоплановій науковій проблемі міжнародних економічних відносин центральне місце займає дослідження обміну товарами та послугами. Проблема розвитку зовнішньої торгівлі як чинника розширеного відтворення та економічного розвитку достатньо широко висвітлена як прихильниками жорсткого протекціонізму Ф.Лістом, С. Вітте, Д. Менделєєвим, так і представниками ліберального напрямку розвитку міжнародної торгівлі А.

Смітом, Д. Рікардо, Р. Торренсом, Е. Хекшером, Б. Оліном, П. Самуельсоном, та ін. Серед останніх публікацій з даної тематики можна назвати роботи В. Адамик, С. Барсукової, Л. Дедяєва, В. Клавдієнко, Л. Ковалевського, А. Мазаракі, Т. Мельника, Н. Патики, А. Філіпенка та ін. [31-38]. У них вплив зовнішньої торгівлі на відтворювальні процеси в економіці розглядається переважно з урахуванням інтеграційних і глобалізаційних чинників розвитку.

Унаслідок швидкоплинних змін у світовому господарстві та необхідності перебудови світогосподарських зв'язків проблема зовнішньої торгівлі як чинника розширеного відтворення в українській економіці потребує постійної уваги та додаткових досліджень. Будучи важливою ланкою всього процесу функціонування світової економіки, саме міжнародні торговельні зв'язки є одночасно чинником розвитку, засобом структурної перебудови, інституціональної модернізації та постіндустріалізації національної економіки.

Використання міжнародного поділу праці є невід'ємною частиною заходів із надання позитивної динаміки розширеному відтворенню в національній економіці. За допомогою та на базі міжнародного економічного обміну Україна забезпечує доступ до ринків збуту товарів свого традиційного експорту, а також приплив необхідних споживчих та інвестиційних товарів. Спираючись на імпорт інвестиційних ресурсів, насамперед, високопродуктивної техніки та передовий інноваційний досвід, країна певною мірою може забезпечити не тільки суспільну економію часу, а й створення технологічного потенціалу для подальшого економічного розвитку. Модифікація імпортних потоків відбувається одночасно зі зміною структури виробництва.

Структура імпорту країни свідчить про слабку збалансованість виробничих структур національної економіки. Вони створюють велике навантаження на імпорт і, відповідно, зумовлюють необхідність більш широкого включення економіки країни у не завжди вигідне та рівноправне становище у світовому поділі праці. Особливо відчутна тенденція, що пов'язана зі зростанням цін на енергоносії. При надмірній вазі в структурі імпорту

енергоносії здорожують його та стримують зростання інших імпорتنих закупівель (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Динаміка ВВП, товарного імпорту та укрупнена структура
Товарного імпорту в 2008-2012 рр.[30]**

Роки	2008		2009		2010		2011		2012	
	У% до 2007 р.	У% до загального обсягу	У% до 2008 р.	У% до загального обсягу	У% до 2009 р.	У% до загального обсягу	У% до 2010 р.	У% до загального обсягу	У% до 2011 р.	У% до загального обсягу
ВВП	128,6	100	113,0	100	113,8	100	114,3	100	100,2	100
Імпорт у т.ч.	135,8	100	53,1	100	133,7	100	136,0	100	102,5	100
<i>Продукція сільського госп-ва та АПК</i>	169,1	7,5	74,5	10,9	115,6	9,4	105,9	7,8	96,7	8,9
<i>Мінеральні продукти, в т.ч.</i>	147,7	29,7	61,7	34,5	134,6	34,8	142,1	36,4	91,7	32,5
<i>- газ природний</i>	145	11,0	84,5	17,6	117,7	15,5	149,6	17,0	99,9	16,6
<i>Продукція хімічної промисловості</i>	130,9	8,1	76,4	11,7	121,1	10,6	129,3	9,7	107,1	10,1
<i>Полімерні матеріали, пластмаси, вироби з них</i>	131,1	5,2	60,9	4,7	138,5	6,0	122,7	5,4	99,3	5,3
<i>Недорогоцінні метали та вироби з них</i>	134,7	7,5	41,9	5,9	154,5	6,8	138,0	6,9	92,0	6,2
<i>Машини, обладнання та механізми</i>	126,5	15,6	46,8	13,8	115,7	13,4	156,5	15,5	103,0	15,5
<i>Засоби всіх видів транспорту</i>	147,2	14,1	17,9	4,8	169,3	6,0	169,3	7,5	130,0	9,5

Відбувається зростання частки споживчих товарів в імпорті, а також ролі імпортного компонента в процесі сучасного відтворення, про що свідчить зростання його частки в кінцевій продукції, яку використовує економіка країни. Достатньо наочно це проявляється в збільшенні імпортного компонента в процесі капіталоутворення, величина і динаміка характеризує тільки міру та еволюцію залежності нагромадження реального капіталу від увезення

основного капіталу із-за кордону. За нашими розрахунками, він зріс з 48,1 % у 2008 р. до 49,5 % у 2012 р. Величина і динаміка імпортного компонента в нагромадженні основного капіталу не має прямого кореляційного зв'язку з величиною та динамікою припливу іноземних фінансових ресурсів, хоча і можуть ними стимулюватися. На рівні імпортного компонента інвестицій опосередковано відображаються основні параметри процесу нагромадження, насамперед, його динаміка і норма, галузева та технологічна структури.

В основі тенденції, яка визначає динаміку імпортного компонента капіталовкладень, знаходиться комплекс причин, серед яких найбільш важливими є такі:

- зменшення чисельності населення (з 46958,7 тис. осіб у 2005 р. до 45553,0 тис. осіб у 2012 р.) при збільшенні кількості робочої сили (з 20680,0 тис. осіб у 2005 р. до 22109,1 тис. осіб у 2012 р.) [45-46] звужує загальні можливості розвитку виробництва і руйнує раціональну з економічної точки зору міру залежності виробничого процесу від імпорту;

- потреба в імпорті основного капіталу зумовлена та стимулюється різного роду диспропорціями у відтворювальному процесі.

Створення нових видів виробництва та ускладнення загальної структури господарства супроводжується зростанням потреб в імпорті не тільки основного, але й оборотного капіталу, представленого товарами проміжного споживання. За нашими розрахунками, коефіцієнт, який характеризує ступінь витискання споживчих імпортних товарів імпортом проміжної, тобто вихідної продукції, необхідної для їх виготовлення на місці, не має тенденції до змін. Це свідчить про повільне створення цілісних виробничих комплексів, а також про неможливість організувати всі необхідні суміжні виробництва, які утворюють більш-менш закінчені технологічні ланцюги, про нерівномірність розвитку окремих підрозділів і галузей національної економіки.

Можна відмітити, що імпорт далеко не завжди повністю задовольняє потреби країни в необхідних споживчих та інвестиційних товарах. Величина імпорту залежить від наявності валютних ресурсів, основним джерелом яких, як відомо, є експорт. У випадку нестачі валюти, за окремими імпортними

позиціями, неминуче виникає товарний дефіцит. Очевидно, що мова йде не про відсутність тих чи інших товарів, а про необхідність використання дешевих, часто не якісних замінників, які не сприяють кардинальному оновленню та розвитку продуктивних сил. Подібна практика є достатньо поширеною на вітчизняних підприємствах, які змушені імпортувати дешеве та не завжди якісне технологічне устаткування після капітального ремонту або маловідомих виробників. Розподіл цього дефіциту по різних видах і групам товарів обумовлено множиною різних причин і, перш за все, гостротою самих дефіцитів і обраною системою пріоритетів розвитку.

Сприяє інтенсифікації процесу нагромадження капіталу в національній економіці може динамічно зростаючий експорт інвестиційних товарів. За рахунок валютних надходжень від експорту та запозичених коштів, що компенсують нестачу валютних ресурсів, фактично фінансується імпорт. Однак для погашення боргів по кредитах потрібні додаткові доходи від експорту, країна змушена знову звертатися до зовнішніх запозичень, повернення яких лягає важким тягарем на платіжний баланс. І це при тому, що загальна сума валового державного боргу досягла в 2012 р. 129 млрд. дол. і становить 74 % ВВП, а зовнішній борг державного сектору становить 30 млрд. дол. [47]. Це змушує скорочувати імпорт і запроваджувати політику імпортозаміщення. Однак, приймаючи до уваги випереджаюче зростання потреб, які задовольняються імпортом, домінуючі тенденції в цій сфері господарського життя країни можуть бути встановлені шляхом порівняння динаміки ВВП та імпорту. Як бачимо, середньостроковою тенденцією тут є випереджаюча динаміка імпорту (табл. 1.2).

До того ж, у зв'язку з недостатнім припливом запозичених державою у світових фінансових організацій та інших держав коштів, країна змушена все більше звертатися за запозиченнями на ринок приватних капіталів, які надаються на короткий термін і під високий відсоток. Іноземні державні кредити, як правило, надаються під незначний відсоток, однак не на інвестиційні програми та розвиток інфраструктури, а на виплату відсотків за кредитами та на закупівлі імпортованих товарів. Слід також враховувати, що

приплив приватного іноземного капіталу з часом неминуче супроводжується перекиваючим його відпливом прибутків. До того ж надмірне захоплення кредитами, наданими іноземними інвесторами, здатне викликати певні обмеження щодо можливості країни приймати самостійні економічні та політичні рішення.

Характер убудованості економіки країни в систему міжнародного поділу праці показує товарна структура експорту. В зв'язку з переважанням у структурі товарного експорту продукції сировинних галузей та металургії вона не відповідає основним тенденціям розвитку світового господарства та вимогам інноваційного розвитку країни (табл.1.3). У руслі загальносвітових тенденцій економічного розвитку відбувається швидке зростання експорту послуг [48].

Таблиця 1.3

**Динаміка ВВП, товарного експорту та укрупнена структура
товарного експорту в 2008-2012 рр.[30]**

Роки	2008		2009		2010		2011		2012	
	У% до 2007 р.	У% до загального обсягу	У% до 2008 р.	У% до загального обсягу	У% до 2009 р.	У% до загального обсягу	У% до 2010 р.	У% до загального обсягу	У% до 2011 р.	У% до загального обсягу
<i>ВВП</i>	128,6	100	113,0	100	113,8	100	114,3	100	100,2	100
<i>Експорт у т.ч.</i>	135,8	100	59,3	100	129,6	100	133,6	100	100,6	100
<i>Продукція сільського госп-ва та АПК</i>	165,3	16,2	85,4	24,0	119,3	19,3	126,1	18,8	128,0	26,0
<i>Зернові культури</i>	485,0	5,5	96,9	9,0	69,4	4,8	146,6	5,6	193,5	10,2
<i>Мінеральні продукти</i>	164,8	10,5	55,4	9,8	172,6	13,1	152,4	15,0	74,6	11,1
<i>Продукція хімічної промисловості</i>	124,3	7,5	49,9	6,3	138,3	6,8	154,9	7,9	93,9	7,4
<i>Полімерні матеріали, пластмаси, вироби з них</i>	101,1	1,5	51,5	1,4	121,6	1,3	136,8	1,4	106,6	1,5
<i>Недорогоцінні метали та вироби з них</i>	132,8	41,2	46,4	32,3	135,2	33,7	127,6	32,3	85,5	27,2

<i>Машини, обладнання та механізми</i>	127,4	9,5	79,1	18,6	113,1	11,0	119,2	9,9	104,2	10,2
<i>Засоби всіх видів транспорту</i>	130,7	6,5	36,9	4,0	204,4	6,3	149,3	7,1	122,8	8,7

Структура експорту свідчить про не вигідне становище країни на світових ринках. Постіндустріальні тенденції в світовій економіці виштовхують її поза межі основних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі, яка все в більшій мірі спирається на обмін високотехнологічними товарами та послугами. Несприятливі для країни наслідки цього явища погіршуються внаслідок глибокої світової економічної кризи: посилення тенденції до зменшення матеріалоемності виробництва; звуження попиту на товари її традиційного експорту, особливо найважливішої статті експорту та одного зі значних товарів у світовій торгівлі - металу; посилення конкуренції на ринках металопродукції з боку Китаю і Росії. Відома модифікація загальних цінових пропорцій не на користь металу - мало що змінила в цій ситуації, хоча поставки металу здійснюються обмеженим колом країн. Незважаючи на низьку еластичність зовнішнього попиту на сільськогосподарську продукцію експорт сільськогосподарської продукції з країни зростає достатньо швидко. Особливо слід відмітити зростання в структурі експорту частки зернових культур з 5,5 % у 2008 р. до 10,2% у 2012 р., що пояснюється загостренням світової продовольчої кризи.

При інших рівних умовах відносно швидке зростання експорту відображає прискорений видобуток та не глибоку переробку сировини, просування її на ринки розвинутих країн, а виробів промисловості та послуги - на ринки країн СНД. За даними статистики, з 2008 р. динаміка зростання товарного експорту перевищує динаміку зростання виробництва. Внаслідок інтенсифікації міжнародного економічного обміну сукупна експортна квота збільшилася з 37,3 % у 2008 р. до 40,8 % у 2012 р. (табл.1.4). У зазначені роки вона показувала різноспрямовані тенденції, які пояснюються коливанням

кон'юнктури світового ринку. Однак це не порушило тенденцію до більш глибокої інтеграції України в систему світового господарства.

Проблема надмірної орієнтації економіки на зовнішні ринки виглядає достатньо спірною. Справа скоріше не в цьому, а в недостатньому розвитку, і головне, дезінтегрованості національних господарських структур. Необхідна їх більша збалансованість, вони мають широко та активно спиратися на міжнародний поділ праці і забезпечити розвиток національної економіки на основі власної промислової бази.

Таблиця 1.4

**Динаміка ВВП, сальдо зовнішньоторговельних потоків
та експортної квоти[30]**

Роки	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП, млн. дол.	179382,3	117152,1	136420,4	165239,0	176111,0
Експорт товарів, млн. дол.	66954,4	39702,8	51430,5	68394,1	68809,8
Імпорт товарів, млн. дол.	85535,3	45435,5	60739,9	82608,2	84658,0
Сальдо торгового балансу, млн. дол.	-18580,9	- 5732,7	- 9309,4	- 14214,1	- 15848,2
Експортна квота, (%)	37,3	33,9	37,7	41,4	39,1

Зв'язок економічного розвитку країни з динамікою експорту простежується як загальна тенденція. Випередження експортом виробництва може бути сигналом про зародження в економіці несприятливих явищ, а його відставання, навпаки, свідчить про покращення економічних пропорцій. При цьому багато що визначається характером раніше утворених структур. В Україні з її значною експортною квотою, певне випередження розвитку виробництва, орієнтованого на внутрішній ринок, до більш збалансованих внутрішньогосподарських структур протягом певного часу може бути корисним і необхідним. І якщо такий перехід не супроводжується різким порушенням об'єктивно необхідного співвідношення між економічними підрозділами, орієнтованими на внутрішній і зовнішній ринок, загальний рівень ділової активності залишається високим.

Багато що залежить від того, наскільки зростання експорту відповідає зростанню потреб в імпорті. Між тим, така проблема розв'язується незадовільно. Сальдо торгового балансу в 2008-2012 рр. є від'ємним і зводиться зі значним дефіцитом. Дані про стан торгового балансу наведено в табл. 1.4.

Незадовільний, з точки зору структури, розвиток експорту обумовлено кількома причинами, насамперед застарілою і обмеженою (з точки зору сучасних міжнародних стандартів) матеріально-технічною базою та відсталою структурою виробництва. Відстала структура експорту пов'язана не тільки з низьким рівнем розвитку і недосконалістю виробничих структур, а із загальними труднощами просування продукції на світовий ринок, де панують потужні монополії. Становленню та розвитку експорту більш технологічних галузей заважає достатньо сильний спротив розвинутих країн, які не хочуть втрачати своїх позицій на світових ринках. Про це свідчить позиція європейських країн щодо умов доступу українських товарів на їх ринки, пряма і прихована дискримінація товарів, багаточисельні нетарифні обмеження експорту до країн ЄС, а також умови функціонування зони вільної торгівлі в межах СНД, які передбачають близько 200 вилучень за різними товарними позиціями. Збільшенню українського експорту в країни СНД заважають певні автаркічні тенденції в основного торговельного партнера України - Росії. Їх виникнення зумовлено загостренням економічних труднощів і повільним просуванням економічних реформ, світовою конкуренцією та намаганням відновити або створити самодостатні високотехнологічні виробничі комплекси.

Досвід Росії підтверджує той факт, що коли експорт спирається на розробку дефіцитної сировини, яка користується попитом на світових ринках, та її неглибоку переробку, стимулюючий вплив експорту на створення сучасної виробничої бази суттєво послаблюється. Таким чином, переважання в експорті сировини та продукції її неглибокої переробки ускладнює використання тих можливостей економічного розвитку, які надає участь у міжнародному поділі праці. Зрозуміло, що неправомірно пов'язувати погіршення умов зовнішньої торгівлі тільки зі структурою експорту, можна виділити й інші причини:

По-перше, частота та амплітуда змін цін на сировину та продукцію її неглибокої переробки внаслідок змін кон'юнктури на світовому ринку та різного роду махінацій, практика ціноутворення ТНК значно перевищують коливання цін на промислові товари, а тому переважно сировинна орієнтація негативно відбивається на стабільності експортних надходжень;

По-друге, відстала та слабо диверсифікована товарна структура експорту сприяє збереженню несприятливого співвідношення цін на експортні та імпорتنі товари і суттєво зменшує можливості експорту оплачувати імпорт. Як наслідок, звужуються закупівлі інвестиційних товарів, уповільнюються загальні темпи економічного розвитку;

По-третє, значну роль при цьому відіграють інфляційні тенденції на світовому ринку. Вони сприяють випереджаючому зростанню цін на продукцію високотехнологічних галузей промисловості у порівнянні з неенергетичною сировиною. Ця тенденція отримала нові імпульси внаслідок загострення конкуренції на ринках неенергетичної сировини.

Курс на створення спеціалізованої експортної індустрії, яка знаходиться в руслі основних тенденцій інноваційної діяльності, ні в якому разі не рівнозначний відмові або навіть послабленню уваги до просування на зовнішні ринки традиційних товарів. Тому разом з виробами, випуск яких передбачає використання достатньо високого рівня технологій, необхідно забезпечити розширення масштабів видобутку і підвищення ступеню обробки експортованої сировини хоча б до стадії кінцевої продукції сировинного комплексу. Вирішення важливих народногосподарських завдань, до числа яких відноситься проблема раціоналізації експорту, потребує врахування основних тенденцій попиту, які визначають мінливу товарну структуру міжнародної торгівлі, концентрації всіх наявних ресурсів і використання інших можливостей. Укріплення експортної бази країни має спиратися на більш повне та ефективне використання переваг, пов'язаних із відносною дешевизною робочої сили та її достатньо високою кваліфікацією.

Безумовно, виконання завдання, пов'язаного із захопленням та збереженням міцних і достатньо динамічних позицій на світовому ринку, є

надзвичайно складною справою. Оцінюючи реальний стан економіки країни, не можна не визнати, що вона поки що не готова до його виконання. Насамперед, важко подолати конкуренцію на світових ринках готової продукції, оскільки за останні десятиліття значною мірою зруйновано або скорочено відповідну наукову та виробничу базу, втрачено колишні ринки, відчувається відсутність необхідного організаційного досвіду, кваліфікованих кадрів і капіталу.

Тим не менш створення сучасних виробництв, орієнтованих на експорт, не може бути знято з порядку денного з кількох причин:

- без них значно звужується потенційна база участі країни в міжнародному поділі праці;

- скорочуються можливості нагромадження капіталу в високотехнологічних галузях, які забезпечують країну необхідними засобами виробництва;

- господарське зростання блокується вузькістю і дрібністю внутрішнього ринку. Важливим інструментом оптимізації та стабілізації експорту може стати налагодження співробітництва між країнами на регіональній та субрегіональній основі. Організація подібного співробітництва розширює доступний ринковий потенціал, а також супутні можливості спеціалізації та кооперації в межах регіонів, сприяє раціональному використанню наявних економічних ресурсів і стабілізації платіжного балансу. Можна відмітити спекулятивний характер багатьох досліджень щодо економічних наслідків приєднання України до тих чи інших інтеграційних об'єднань ЄС, Митного союзу, Єдиного економічного простору [51, с. 570-574]. Необхідно розуміти, що якою б не була важливою регіональна інтеграція, вона не є альтернативою проведенню соціально-економічних перетворень в країні.

Висновки до I розділу

Під митно-тарифним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності (митною справою в сучасному її розумінні), за твердженням І.В. Тимошенко,

слід розуміти сферу діяльності державних органів, що здійснюють митну політику країни і регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, стягненням митних платежів і проведенням митного контролю. В іншому місці визначає дану категорію як сукупність організаційних, економічних (тарифних) та адміністративних (нетарифних) засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Тобто митно-тарифне регулювання використовується як синонім митного регулювання та ототожнюється з митною справою. У такому разі поняття митної справи звужується до рамок митно-тарифного регулювання.

В умовах стійкої довгострокової тенденції до глобалізації господарського життя, послаблення позицій країни в міжнародній торгівлі знаходиться в гострій суперечці з потребами її економічного розвитку. Особливо чітко це проявляється у прискореному зростанні експорту в порівнянні з виробництвом, яке не обмежується потребами внутрішнього ринку. Така ситуація означає використання переваг, пов'язаних зі спеціалізацією економіки країни в межах міжнародного поділу праці. Однак структура експорту та імпорту не сприяє створенню великомасштабних високотехнологічних сучасних виробництв, орієнтованих на масового споживача, і тим самим гальмує загальні темпи економічного розвитку.

В Україні очевидна тенденція експортної спеціалізації у виробництві товарів, які переважно містять працю низької та середньої складності. Посилення цієї тенденції означає закріплення структури зовнішньої торгівлі, типової для слаборозвинутих країн, що не відповідає інтересам розвитку країни. Тому увагу має бути сконцентровано на оновленні основного капіталу, в тому числі за рахунок імпортних поставок та випуску капіталоемної продукції.

Вирішення проблеми розвитку зовнішньої торгівлі як чинника розширеного відтворення та модернізації національної економіки в загальному плані полягає в раціоналізації зовнішньоекономічних зв'язків, не в збільшенні, а в зменшенні експортної квоти, в зміні матеріально-речовинного та вартісного

складу експорту та імпорту, а також, по можливості, їх взаємного врівноваження. Для оптимізації структури експорту необхідно розробити експортну стратегію, яка полягає у створенні відповідних економічних і інституціональних умов. Вирішення цієї проблеми можливо у таких напрямках:

- використання системи фінансового заохочення експортерів, застосовуючи в якості стимуляторів пільгові умови кредитування, своєчасне повернення ПДВ;

- державне страхування ризиків, пов'язаних з поставками товарів на умовах розстрочки платежу;

- формування раціонального профілю спеціалізації експортного виробництва з урахуванням наявних виробничих ресурсів, робочої сили, інноваційних розробок.

Економічна політика уряду має створювати інституціональні умови для стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі, підтримувати своєю участю її високий рівень та роль у валовому нагромадженні капіталу.

Розділ II

Прагматизм використання митно-тарифних інструментів у регулюванні зовнішньоторговельних потоків

2.1. Порядок справляння мита в Україні

Ключову роль на масштаби справляння митних платежів відіграє стан зовнішньої торгівлі України. Загальний зовнішньоторговельний обіг України у 2013 році здійснювався з партнерами із 229 країн світу та склав 140,1 млрд. дол. США.

Частка експорту українських товарів до країн Співдружності незалежних держав у 2013 році склала 35%, частка імпорту - 37%. Головним торговим партнером України у 2013 році виступала Російська Федерація, частка якої у експорті становить 24%, імпорті - 30%.

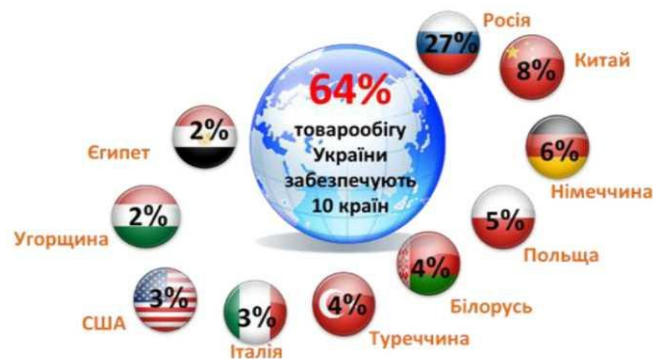

Рис.2.3. Торговельні партнери України в 2013 році [52]

Частка експорту до країн Європейського союзу склала 27%, частка імпорту - 35%. У 2013 році скорочення зовнішнього та внутрішнього попиту на світових товарних ринках зумовило зниження зовнішньоторговельного обігу. Зокрема, імпорт товарів до України у минулому році склав 76,8 млрд. дол. США. Порівняно з 2012 роком цей показник менше на 9%, або на 7,6 млрд. дол. США.

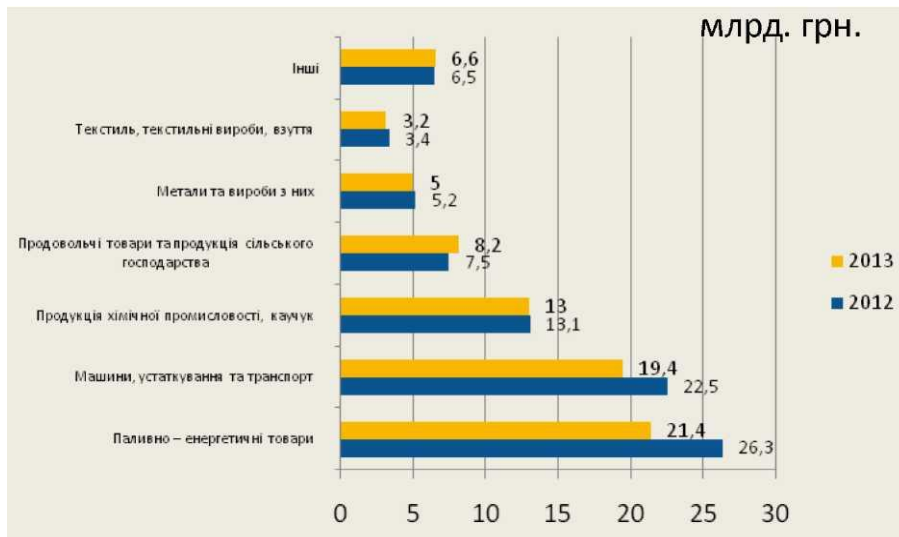

Рис.2.4. Основні товарні групи зовнішньої торгівлі України в 2013 році[52]

Наведемо деякі статистичні дані, що ілюструють обсяги митного оподаткування. За 2012 рік Державна митна служба України забезпечила надходження доходів до державного бюджету у сумі 113,4 млрд. грн., у т.ч.: до загального фонду перераховано 103,5 млрд. грн., до спеціального фонду – 9,9 млрд. грн. Порівняно з 2011 роком відбулося збільшення середньоденних надходжень митних платежів на 8,3% (на 38,0 млн. грн.) з 457,0 млн. грн. до 495,0 млн. грн. У розрізі податків і зборів надходження до Держбюджету за 2011-2012 роки представлені в табл.2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка справляння митних платежів в Україні, тис. грн.[52]

Платіж	2011 р.	2012 р.	Відхилення	
			+/-	%
ПДВ	96 014 128,8	101 576 255,6	5 562 126,8	5,8
Акциз	6 743 789,9	8 478 870,5	1 735 080,6	25,7
Мито, у т.ч.	11 771 885,8	13 184 878,4	1 412 992,5	12,0
Ввізне мито	10 460 579,6	12 984 108,0	2 523 528,4	24,1
Вивізне мито	1 311 306,2	200 770,3	-1 110 535,9	-84,7
Єдиний збір	180 942,2	171 372,1	-9 570,1	-5,3
Плата за м/о	53 659,0	43 189,0	-10 469,9	-19,5
Інші	52 309,9	194 377,6	142 067,7	271,6
Разом	114 816 715,7	123 648 943,4	8 832 227,7	7,7

Таким чином, представлені статистичні дані підтверджують позицію, що основними митними платежами за фіскальною значимістю у формуванні доходів Державного бюджету України є мито, акцизний податок та податок на додану вартість.

2.2. Акцизний податок та його фіскальна роль

Обчислення сум податку з тютюнових виробів здійснюється одночасно за адвалорними та специфічними ставками. При визначенні податкового зобов'язання на сигарети одного найменування сума акцизного податку, обчислена одночасно за встановленими адвалорною та специфічною ставками акцизного податку, не повинна бути меншою встановленого мінімального акцизного податкового зобов'язання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Ставки акцизного податку на тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну (складено автором)

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставки податку			
		специфічна		адвалорна	
		одиниці виміру	ставка	одиниці виміру	ставка
2401	Тютюнова сировина. Тютюнові відходи	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2402 10 00 00	Сигари, включаючи сигари з відрізними кінцями, та сигарилли (тонкі сигари), з вмістом тютюну	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1 тис штук	72,70	відсотків	12
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	гривень за 1 тис штук	162,60	відсотків	12
2403 (крім 2403 99 10 00, 2403 10)	Тютюн та замітники тютюну, інші, промислового виробництва; тютюн "гомогенізований" або "відновлений"; тютюнові екстракти та есенції	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2403 10	Тютюн для куріння, з вмістом або без вмісту заміників у будь-якій пропорції	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2403 99 10 00	Жувальний і нюхальний тютюн	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		

Таблиця 2.3

**Мінімальне акцизне податкове зобов'язання із сплати акцизного податку
на тютюнові вироби**

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Мінімальне акцизне податкове зобов'язання	
		одиниця виміру	сума
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1 тис. штук	95,40
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	гривень за 1 тис. штук	217,60

Сума податкового зобов'язання, якщо одночасно встановлено адвалорні та специфічні ставки акцизного податку, обчислюється шляхом додавання сум, обчислених окремо за кожною ставкою, за формулою:

$$ПЗ = C_{АП}^a + C_{АП},$$

де: ПЗ – податкове зобов'язання; $C_{АП}^a$ - сума акцизного податку, обчислена за адвалорною ставкою; $C_{АП}$ - сума акцизного податку, обчислена із застосуванням специфічних ставок з одиниці товару (продукції).

Суми податкового зобов'язання на сигарети одного найменування визначаються шляхом порівняння обчислених сум податку за встановленими адвалорною та специфічною ставками та мінімального акцизного податкового зобов'язання з обсягів ввезеного товару (продукції) і до нарахування приймається та сума, яка має більше значення за формулами:

$$\text{якщо } (C_{АП}^a + C_{АП}) < (\text{мПЗ} \times \text{К}:1000), \text{ то } ПЗ = \text{мПЗ} \times \text{К}:1000;$$

$$\text{якщо } (C_{АП}^a + C_{АП}) > (\text{мПЗ} \times \text{К}:1000), \text{ то } ПЗ = C_{АП}^a + C_{АП},$$

де: $C_{АП}^a$ - сума акцизного податку, обчислена за адвалорною ставкою; $C_{АП}$ - сума акцизного податку, обчислена із застосуванням специфічних ставок з одиниці товару (продукції); мПЗ – мінімальне акцизне податкове зобов'язання, встановлене законодавством на 1000 штук товару; К - кількість товару (продукції); ПЗ – податкове зобов'язання.

Податок справляється з інших підакцизних товарів та обчислюється за наступними ставками (станом на 31.12.2013 р.) (див. додаток А).

Контроль за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджету податку з підакцизних товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, під час митного оформлення здійснюється контролюючими органами.

За підсумками 2013 року до державного бюджету надійшло 35,3 млрд. грн. акцизного податку, у тому числі вироблених в Україні товарів - 26,4 млрд. грн. або 74,8 відс. та ввезених в Україну підакцизних товарів - 8,9 млрд. грн. або 25,2 відсотки.

Надходження загального фонду державного бюджету склали 26,2 млрд. грн. акцизного податку. Найбільшу частку у надходженнях акцизного податку займають тютюнові вироби - 68,3 відс. та лікєро - горілчана продукція - 17,8 відсотки.

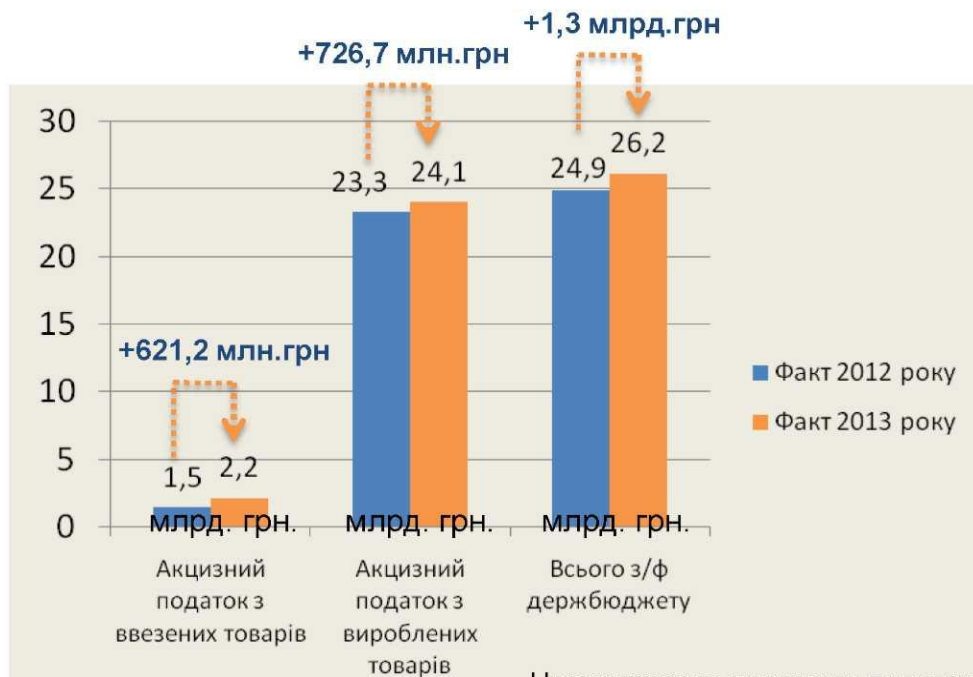

Рис.2.7. Динаміка адміністрування акцизного податку в Україні в 2012-2013 рр. [52]

Порівняно з 2012 роком надходження податку до загального фонду державного бюджету зросли на 5,4 відс. (+1,3 млрд. грн.), що зумовлено такими основними факторами:

- запровадження авансової сплати акцизного податку виробниками тютюнових виробів при придбанні марок акцизного податку (перевищення сплати над задекларованими сумами);
- підвищення ставки акцизного податку з виробленої в Україні лікєро-горілчаної продукції на 7,9 відс. та з вироблених в Україні тютюнових виробів - на 6,7 відс (середня сума акцизного податку з

однієї пачки сигарет з фільтром у 2012 році становила 4,17 грн., у 2013 році - 4,48 гривень).

Поряд з цим, на базу оподаткування впливає зменшення обсягів виробництва (тютюнової продукції - на 9,6 відс., лікєро-горілкової продукції - на 12,8 відс.) та реалізації підакцизної продукції на внутрішній ринок України (тютюнової продукції - на 11,4 відс., лікєро-горілкової продукції - на 14,5 відс.).

2.3. ПДВ: особливості та ефективність справляння у сфері ЗЕД

Важливим інструментом фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) залишається податковий механізм, який є одним з дієвих регуляторів зовнішньої політики держави у сфері міжнародних торговельно-економічних операцій. Адже підвищення конкурентоспроможності національної економіки в напрямку її інноваційно-інвестиційного розвитку неможливе без ефективного державного регулювання діяльності вітчизняних підприємств на світових товарних ринках. Тому в умовах світових інтеграційних процесів засоби впливу державних механізмів на сферу ЗЕД залишаються, з одного боку, вагомим чинником забезпечення економічної безпеки країни, а з іншого - спрямовані на реалізацію захисту та підтримки вітчизняних учасників експортно-імпорتنих операцій у просуванні на зовнішніх ринках. За таких обставин зростає роль податкового регулювання зовнішньоторговельних операцій як однієї із форм державного втручання у фінансово-господарську діяльність господарюючих суб'єктів.

Питання управління та регулювання ЗЕД досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, а саме. Г. Дроздовою, О. Кириченко, В. Дідківським, А. Кредисовим, Ю. Макогон, А. Мазаракі, І. Багровою. Теоретичним та прикладним аспектам методів митно-тарифного регулювання міжнародної торгівлі приділяли увагу такі економісти, як П. Пашко, Т. Ліпіхіна, О. Єгоров, Ю. Петруня, Ф. Вєрба та інші.

До проблеми ефективності функціонування податкової системи звертались такі відомі вітчизняні вчені, як М. Азаров, Т. Єфіменко, І. Луніна, І. Лютий, О. Данілов, А. Соколовська, які розробили теоретичні та прикладні аспекти для подальшого реформування механізму справляння податку на додану вартість (ПДВ) в умовах дії Закону України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 № 168/97-ВР. Окремі аспекти справляння непрямого та акцизного оподаткування під час експортно-імпортних операцій знаходимо у працях С. Безкорвайної [62], Т. Мельник [67], І. Луценко [66]. Пошук шляхів удосконалення механізму справляння ПДВ у галузі зовнішньоекономічних операцій здійснюється в наукових публікаціях автора цієї статті [63, 71, 72].

На даний час податкове регулювання учасників ЗЕД через механізм непрямого оподаткування передбачено в різних законодавчих та нормативних актах. Серед основ законодавства, які регламентують порядок адміністрування ПДВ в цілому, і експортно-імпортних операцій зокрема, слід зазначити Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2756-УІ (зі змінами та доповненнями), Митний кодекс України (зі змінами та доповненнями) та нормативно-правові акти державних податкової та митної служб України.

Слід зазначити, що протягом 70-80 років ХХ століття Секретаріатом ГАТТ, Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародною торгівельною палатою (МТП) введення заходів, спрямованих на обмеження митно-тарифного регулювання, вплинули на звуження сфери застосування кількісних обмежень експортно-імпортних операцій при одночасному поширенні протекціоністських (нетарифних) державних обмежень для регулювання зовнішньої торгівлі (квоти, ліцензування, валютні обмеження). Разом з тим, ширшого застосування набули такі методи, як гнучка система непрямих податків для підтримки експортерів та справляння митних платежів з метою захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції [65, с. 363].

Поширення податку на додану вартість як одного з різновидів непрямих податків, як правильно зазначає І. Педь, є однією з найважливіших складових розвитку системи оподаткування протягом другої половини ХХ та початку ХХІ століть. Так, якщо у 70-х роках ПДВ застосовували лише 10 країн, то вже у

2005 році він є головним елементом систем оподаткування 136 країн світу і забезпечує збір близько 20-25 % світових бюджетних доходів [68, с. 27].

Залишається непрямий податок найвагомішою часткою серед всіх джерел наповнення дохідної частини бюджету і в нашій країні, повертаючись з Державного бюджету, які за певних законодавчих норм, мають право на отримання бюджетних коштів. В першу чергу, відшкодування бюджетних коштів з ПДВ повинно проводитися експортерами, оскільки згідно з пп.195.1.1 п.195.1 ст.195 операції з експорту товарів (супутніх послуг) оподатковуються за ставкою ПДВ 0 %, якщо їх експорт підтверджений оформленою згідно з митним законодавством митною декларацією. При цьому, значна частина національного доходу країни залежить від експортних операцій, які в останні роки становлять значну частку валового внутрішнього продукту. Отже, питання відшкодування ПДВ найбільш актуальне, насамперед, для експортерів.

Так, за частка відшкодованого ПДВ від загального збору ПДВ становить у першому півріччі 2009, 2010 та 2011 років 27,9 %, 14,3 % та 26,1 %, що суттєво відрізняються від аналогічного показника у розвинених і найбільш успішних країнах з перехідною економікою (Канада, Франція, Швеція, Угорщина, Росія, Велика Британія), де частка відшкодувань у сукупних надходженнях податку знаходиться в межах 41-54,0 % [68, с.34-36]. Залишаючи питання відшкодування ПДВ, оскільки ця тема варта окремого дослідження, зазначимо, що найбільший показник відшкодованого ПДВ у сукупних надходженнях податку в Україні мав місце у 2003 та 2004 роках, коли він становив 45,0 % та 41,6 % [72, с. 69].

Важливим напрямком вдосконалення існуючої податкової системи стало прийняття Верховною Радою України у грудні 2010 року Податкового кодексу країни (далі - кодекс). Основним нововведенням кодексу слід вважати не тільки упорядкування та систематизацію законодавчих актів з оподаткування, зменшення кількості загальнодержавних податків та зборів з тридцяти до вісімнадцяти, місцевих податків та зборів - з чотирнадцяти до п'яти, а й те, що при створенні «економічної конституції» держави були враховані норми

європейського податкового права, Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), ГААТ/СОТ і ООН [64, с.7].

За останні роки в Україні активно розвивається харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції, що підтверджується статистичними даними: з 1999 року по 2006 рік включно індекси обсягу продукції по досліджуваних підприємствах за роками відповідно становили 123,0; 118,2; 108,4; 120,0; 112,4; 113,7; 110,0. Тому, як зазначають деякі науковці, необхідно завдяки податковим преференціям у рамках зовнішньої політики оподаткування підвищувати якість продукції, що виробляється і просувати товари аграрної галузі на світовий споживчий ринок [69].

Слід зазначити, що в умовах дії кодексу у експортерів зернових і технічних культур (крім експортерів рису та гречки) після 1 липня 2011 року виникли обставини, які за наявності нового механізму непрямого податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, завдали суб'єктам господарювання суттєвих збитків, що, на нашу думку, є однією з причин (поряд з введенням вивізних мит на експорт пшениці, ячменю та кукурудзи) втрат українськими учасниками ЗЕД зовнішніх ринків збуту[73].

Що стосується оподаткування операцій з експорту зернових культур та технічних культур, то експортери, в т.ч. і сільгоспвиробники, мали право на нульову ставку ПДВ лише до 1 липня 2011 року. З 1 липня 2011 року до 1 січня 2014 року експорт зернових культур (пшениця, жито, суміш пшениці та жита, ячмінь, овес, кукурудза, сорго зернове, просо, насіння канаркової трави) та технічних культур (насіння свиріпи, ріпаку та соняшнику) звільняється від оподаткування ПДВ, що позбавляє зазначених суб'єктів господарювання права на відшкодування податку. Виняток становлять лише операції з експорту рису та гречки, які підлягають оподаткуванню ПДВ за нульовою ставкою без будь-яких обмежень щодо періоду застосування нульової ставки податку. При цьому на внутрішньому ринку та ринку імпорту зазначених культур операції постачання гречки та рису підлягають оподаткуванню ПДВ у загальновстановленому порядку за повною ставкою 20%.

Згідно з п.15 підрозділу 2 ст. XX кодексу починаючи з 1 січня 2011 року і до 1 січня 2014 року запроваджується режим звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з:

✓ постачання на митній території України відходів, брухту чорних і кольорових металів, зернових культур (пшениця, жито, суміш пшениці та жита, ячмінь, овес, кукурудза, сорго зернове, просо, насіння канаркової трави), технічних культур (насіння свиріпи, ріпаку та соняшнику) та деревини;

✓ імпорту відходів, брухту чорних і кольорових металів, зернових культур (пшениця, жито, суміш пшениці та жита, ячмінь, овес, кукурудза, сорго зернове, просо, насіння канаркової трави), технічних культур (насіння свиріпи, ріпаку та соняшнику) та деревини;

✓ експорту відходів і брухту чорних і кольорових металів та деревини.

За таких умов режим звільнення від ПДВ операцій з постачання зернових культур та технічних культур, у тому числі для операцій з імпорту таких товарів, не застосовується сільськогосподарськими підприємствами-товаровиробниками, які повинні згідно з нормами кодексу оподатковувати зазначені операції поставки на території України податком на додану вартість за ставкою 20 відсотків. Перелік застосування ставок ПДВ згідно з нормами кодексу наведено у табл.2.4.

Таблиця 2.4

**Перелік застосування ставок ПДВ згідно з п. 15 підрозділу 2 розділу
XX Податкового кодексу України [60]**

№ п/п	Код ТНЗЕД	Назва товару	Продаж на митній території України	Імпорт	Експорт	
					01.01.11-30.06.11	01.07.11-01.01.14
1	Перелік кодів визначено постановою КМУ №15 від 12.01.2011	Відходи і брухт чорних і кольорових металів	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ
2	1001, 1002, 1003,1004, 1005, 1007,1008,	Пшениця, суміш пшениці та жита, жито, ячмінь, овес, кукурудза, сорго зернове, просо, насіння канаркової трави; насіння свиріпи або ріпаку	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ	0% ПДВ	звільнено від ПДВ

	1205,1206,		20 % ПДВ для першого постачання сільгосп- виробниками			
3	1006, 1008 10 00 00	Рис, гречка	20%	20%	0% ПДВ	0% ПДВ
4	4401,4403, 4404	Деревина	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ	звільнено від ПДВ

На зерновому ринку ситуація в Україні склалася так, що зернові культури для подальшої переробки закупаються не в сільгоспвиробника, а у регуляторів аграрного ринку, так званих «зернотрейдерів», які мають у власному розпорядженні значну мережу зернових складів, хлібоприймальних підприємств, елеваторів, аграрних фондів. Тому, якщо операції з поставки зернових культур звільнюються від оподаткування, то відповідно до пп.198.5 кодексу платник-зернотрейдер, який мав від сільгоспвиробника податковий кредит, сплачений або нарахований за ціною придбання ПДВ, вимушений був не відносити на розрахунки з бюджетом, що автоматично призводило до подорожчання цін як на ринку самих зернових культур, так і на ринку продукції, яка виробляється [74].

Мабуть з цих міркувань Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України" від 07.07.2011 р. № 3609 - VI (далі - Закон № 3609) внесено зміни до пункту 15 підрозділу 2 розділу XX Кодексу. Починаючи з 06.08.2011 р. до 01.01.2014 р. від оподаткування ПДВ звільнюються операції з постачання на митній території України зернових культур (пшениця, жито, суміш пшениці та жита, ячмінь, овес, кукурудза, сорго зернове, просо, насіння канаркової трави), технічних культур (насіння свиріпи, ріпаку та соняшнику), крім першого постачання таких зернових та технічних культур сільськогосподарськими підприємствами-виробниками та підприємствами, які безпосередньо придбали зернові та технічні культури у сільськогосподарських товаровиробників.

Проте, існують інші погляди на необхідність застосування нульової ставки ПДВ при експорті. Деякі науковці та практики пропонують залишити нульову ставку ПДВ лише для експорту товарів з високою часткою доданої вартості. За

таких умов, ПДВ, оплачений у ціні придбаних ресурсів, зараховуватиметься на витрати виробництва, що, на думку окремих авторів, виключить можливість відшкодування ПДВ експортерам товарів з низькою часткою доданої вартості [70].

Податок на додану вартість є основним джерелом наповнення бюджету. Питома вага податку у надходженнях платежів склала 57 відсотків. У 2013 році до Державного бюджету України забезпечено збір ПДВ у сумі 181,4 млрд. грн., в тому числі до загального фонду - 180,8 млрд. грн., що становить 59,2 відс. доходів, які контролюються Міндоходів.

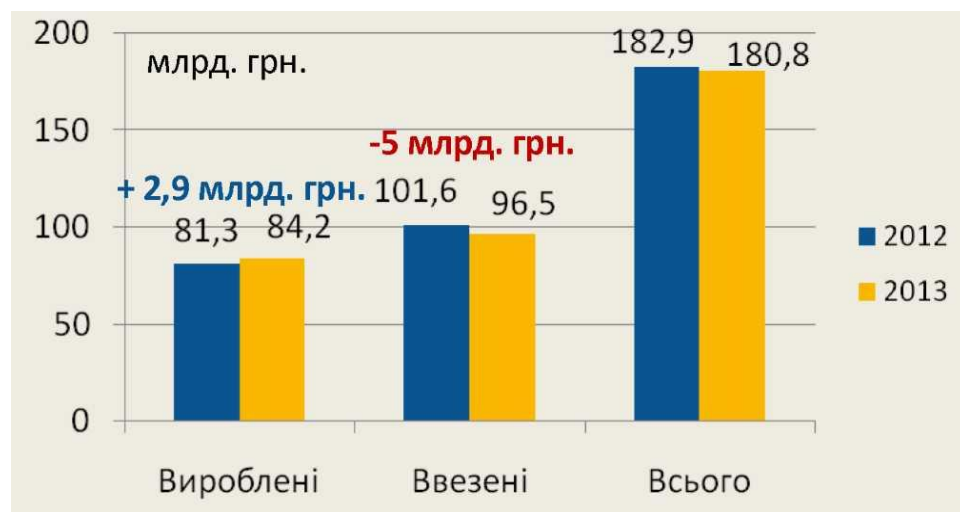

Рис.2.8. Динаміка адміністрування ПДВ у сфері ЗЕД [52]

Надходження ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) склали 84,2 млрд. грн. При цьому забезпечено випереджаючі темпи росту ПДВ економічним показникам. Зокрема, при зростанні надходжень на 3,5 відс. (+2,9 млрд. грн.) ріст економічних показників становить: реальний валовий внутрішній продукт 100 відс., номінальний ВВП - 103,3 відс., обсяг виробництва 95,3 відс, обсяг реалізації 100,2 відсотки. На зменшення надходжень з ПДВ з ввезених на територію України товарів вплинуло зниження обсягів імпорту товарів на 7,4 відсотка.

Податкове регулювання у сфері ЗЕД, не дивлячись на його складність, і надалі залишається одним із найефективніших важелів державного втручання у зовнішньоторговельні операції. Тому для створення сприятливих умов учасникам експортно-імпортних операцій потрібно здійснювати гнучку та

прогнозовану податкову політику. За таких обставин виважені управлінські рішення у сфері податкового регулювання унеможливають негативні результати та стануть темою подальших наукових досліджень.

2.4. Адміністрування екологічного податку на його наслідки

4 липня 2013 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 422-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сплати екологічного податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів та вдосконалення деяких податкових норм», яким запроваджено адміністрування податку, який дотичний до системи митних платежів та впершу чергу зачіпає сферу ввезення транспортних засобів. В систему оподаткування України він увійшов як утилізаційний збір і справлявся до березня 2014 року.

Відзначимо, що в Україні є велика кількість громадян та підприємств, які мають транспортні засоби. Найбільш важливим питанням для них є ціна транспортного засобу. Утилізаційний збір прямо впливає на ціну транспортних засобів, а це впливає на витрати фізичної чи юридичної особи.

Утилізація транспортних засобів - комплекс робіт з приймання, зберігання, перевезення, демонтажу та розбирання транспортних засобів на складові частини та елементи і сортування з метою подальшої їх утилізації відповідно до вимог законодавства про відходи.

Передача транспортного засобу, що утилізується, до пункту прийому здійснюється власником транспортного засобу або уповноваженою ним особою після зняття такого транспортного засобу з обліку у відповідному підрозділі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері безпеки дорожнього руху.

Передача до пункту прийому транспортних засобів, що належать фізичним особам, здійснюється на підставі таких документів:

- 1) паспорта або іншого документа, що засвідчує особу власника (представника власника);

2) нотаріально засвідченого документа про уповноваження власником на передачу транспортного засобу, що утилізується, до пункту прийому представника (у разі здійснення передачі уповноваженою особою);

3) свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу або іншого документа про реєстрацію, або реєстраційної картки, що додається до свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу на пластиковій основі, з відміткою про зняття його з обліку у відповідному підрозділі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері безпеки дорожнього руху, або у підрозділах уповноваженого органу, яким проведено відомчу реєстрацію транспортного засобу.

Передача до пункту прийому транспортних засобів, що належать юридичним особам, здійснюється на підставі таких документів:

1) паспорта або іншого документа, що засвідчує особу керівника (іншого представника) юридичної особи;

2) засвідченої печаткою юридичної особи або нотаріально копії документа про уповноваження юридичною особою на передачу транспортного засобу, що утилізується, до пункту прийому її представника (протокол, наказ, довіреність тощо);

3) свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу або іншого документа про реєстрацію, або реєстраційної картки, що додається до свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу на пластиковій основі, з відміткою про зняття його з обліку у відповідному підрозділі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері безпеки дорожнього руху[53].

Платниками екологічного збору за утилізацію транспортних засобів є:

1) імпортери до України транспортних засобів або кузовів до них (за винятком кузовів для промислової збірки), окрім транспортних засобів: дипломатичних і консульських установ, міжнародних організацій; раніше вивезених; ввезених не в режимі імпорту; старше 30 років або не для комерційного використання; гуманітарних;

2) виробники транспортних засобів в Україні для їх продажу на внутрішньому ринку України, окрім: виробників за технологією зварювання, забарвлення і складки або промислової збірки, які зобов'язалися утилізувати їх згідно з Законом про утилізацію транспортних засобів; реалізації соціальних транспортних засобів (для інвалідів, швидкої допомоги і т. д.);

3) покупці транспортних засобів у неплатників податку (дипломатичних і консульських установ, міжнародних організацій, соціальних транспортних засобів).

Об'єктом та базою оподаткування податком за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів є (рис. 2.9):

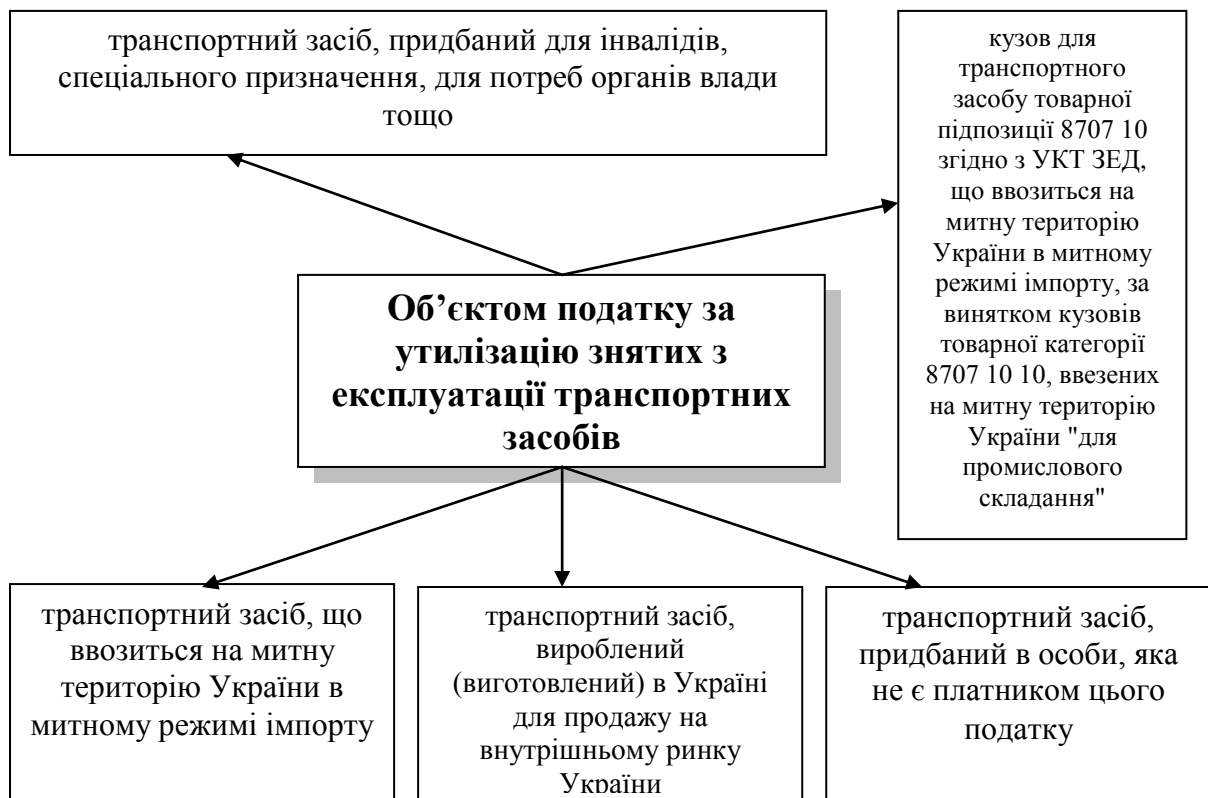

Рис. 2.9. Об'єкт та база оподаткування податком за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів (складено автором)

У разі перереєстрації транспортного засобу, придбаного у особи, яка не є платником податку за утилізацію, ДАІ буде оформляти і видавати довідки про сплату податку за таку утилізацію.

Разом з тим автовласники, які отримали автомобіль в якості гуманітарної допомоги, отримуватимуть в ДАІ довідки про звільнення від сплати утилізаційного податку.

Відповідно до закону, на ДАІ покладено функції ведення реєстру транспортних засобів, з яких сплачено податок за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів, та реєстру автомобілів, на які цей податок не поширюється.

У Законі "Про утилізацію транспортних засобів" є "вікна", які дозволяють не платити утилізаційний збір (УЗ), проте не всім, а тільки певному колу осіб та за певних умов.

Теоретично УЗ має сплачуватися тільки автомобільними імпортерами при митному оформленні автомобілів. А це означає, що авто, які виготовляють в Україні, не повинні підвищитися в ціні. Відповідно - один із способів уникнути сплати УЗ - відкрити хоча б комплектацію авто [54].

Ставки податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів подано в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Ставки податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів

Вид транспортного засобу	Ставка податку, гривень
Транспортні засоби, що класифікуються за кодом товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, та кузови до них, що класифікуються за кодом товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезені на митну територію України "для промислового складання" транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України	5500
Транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД	11000

Коефіцієнти, що застосовуються до ставок податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів:

1) транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, та кузови до них, що класифікуються за кодами

товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезених на митну територію України "для промислового складання" транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Коефіцієнти, що застосовуються до ставок податку за утилізацію
знятих з експлуатації транспортних засобів**

Транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, та кузова до них, що класифікуються за кодами товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезених на митну територію України "для промислового складання" транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України	Нові транспортні засоби	Що використовувалися
Оснащені електричними двигунами	0,86	1,72
З робочим об'ємом циліндрів двигуна:		
не більше 1000 куб. сантиметрів	0,86	1,72
понад 1000 куб. сантиметрів, але не більше 2000 куб. сантиметрів	1,34	2,68
понад 2000 куб. сантиметрів, але не більше 3000 куб. сантиметрів	2,56	5,12
понад 3000 куб. сантиметрів, але не більше 3500 куб. сантиметрів	3,47	6,94
понад 3500 куб. сантиметрів	5,50	11,0
Кузови для транспортних засобів, що класифікуються за кодом товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезених на митну територію України "для промислового складання" транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України	4,0	12

2) транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Коефіцієнти, що застосовуються до ставок податку за утилізацію
знятих з експлуатації транспортних засобів за кодами товарних позицій
8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД**

Транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД	Нові транспортні засоби	Що використовувалися

З повною масою до 2500 кг	0,8	1,6
З повною масою від 2500 до 3500 кг	0,9	1,8
З повною масою від 3500 до 5000 кг	1	2,0
З повною масою від 5000 до 8000 кг	1,1	2,2
З повною масою понад 8000 кг	1,34	2,68

Для цілей застосування вище зазначених коефіцієнтів, транспортними засобами, що використовувалися, вважаються такі, на які уповноваженими державними органами, у тому числі іноземними, видані реєстраційні документи, що дають право експлуатувати такі транспортні засоби".

Сума екологічного податку, що справляється за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів (ЕП), обчислюються за формулою:

$$EP = C * K * K_{tr},$$

де С - відповідна ставка податку; К - відповідний коефіцієнт; K_{tr} - кількість транспортних засобів (кузовів).

Імпорттери платитимуть збір на митниці, при ввезенні авто. Компанії, що збирають транспортні засоби на території України, зобов'язуються утилізувати автомобілі самостійно, через створення утилізаційних потужностей для переробки автомобілів [55].

Дата виникнення податкового зобов'язання для:

- імпортерів - дата надання митної декларації;
- виробників - дата реалізації;
- покупців у неплатників податку - дата направлення в ДАІ заяви про перереєстрацію транспортного засобу.

Виняток при сплаті податку складуть автомобілі, вироблені українськими виробниками, які мають повний цикл виробництва, що включає зварювання і фарбування, і заводи, що здійснюють промислову збірку автомобілів. Такою опцією українські виробники можуть скористатися за умови гарантування самостійної утилізації та створення необхідних потужностей. У сегменті легкових автомобілів цим критеріям відповідають Запорізький автозавод "Богдан", "Єврокар" і Кременчуцький автоскладальний завод (КрАСЗ).

У бухгалтерському обліку утилізаційний збір можна відображати по-різному. Один із способів відображення запропонував Євген Панчишин,

бухгалтер-експерт газети «Інтерактивна бухгалтерія», який пропонує відображення сплати УЗ через рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Це ми можемо прослідкувати в таблиці 2.8:

Таблиця 2.8

**Порядок відображення справляння екологічного податку
(утилізаційного збору у бухгалтерському обліку) [57]**

№ з/п	Зміст операції	Дт	Кт
1	Проведено розрахунки з митницею зі сплати утилізаційного збору	377 / митниця	311
2	Утилізаційний збір відображено у складі первісної вартості автомобіля	28 (152)	641 / (утилізаційний збір)
3	Закрито розрахунки зі сплати утилізаційного збору	641 (утилізаційний збір)	377 / митниця

Згідно П(с)БО 7 «Основні засоби» на підприємство основний засіб має надходити за первісною вартістю, яка включає в себе і податки. Тому ми запропонували такий варіант обліку утилізаційного збору в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Бухгалтерський облік утилізаційного збору, що включається у вартість придбання [57]

№ з/п	Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн.
1	Придбано новий автомобіль	152	685	80000,00
2	Відображено ПДВ	641	685	1333,33
3	Відображено утилізаційний збір	152	641.6	8800,00
4	Сплачено утилізаційний збір	641.6	311	8800,00
5	Введено в експлуатацію придбаний автомобіль	10	152	88800,00

Не стануть брати УЗ з автомобілів, які реалізуються для інвалідів та для дітей-інвалідів. А також з транспортних засобів спеціального призначення. Крім швидкої допомоги та пожежних машин це автомобілі для потреб підрозділів центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах цивільного захисту та рятувальної служби.

Не платять УЗ і ті, хто ввозить до України оригінальний транспорт старше 30 років. Тобто, на сьогоднішній день - це авто 1983 року й старше.

Не платити УЗ можна і за автомобілі, що ввозяться в Україну як гуманітарна допомога.

Придбавши авто після 1.09.2013 р.у особи, яка його придбала до цієї дати, - податок на утилізацію не сплачується [57].

Відмітимо також, що за 4 місяці 2013 року надходження від утилізаційного збору склали 440 млн. грн., з них 430 млн. грн. – внаслідок ввезення в Україну транспортних засобів.

Таким чином, висновки про відсутність адекватного прорахунку економічного ефекту підтверджуються піврічною статистикою продажів автомобілів у розрізі марок. Наслідки запровадження спеціальних мит не можна визнати результативними з погляду цілей, якими виправдовували їх запровадження, тобто, враховуючи все вищесказане, запровадження в Україні утилізаційного збору має двоякий ефект і свідчити про його корисність стовідсотково не можна. Разом з тим, ми підтримуємо позицію чинного уряду щодо відміну утилізаційного збору за сьогоднішніх умов.

Висновки до розділу II

Ключову роль на масштаби справляння митних платежів відіграє стан зовнішньої торгівлі України. Загальний зовнішньоторговельний обіг України у 2013 році здійснювався з партнерами із 229 країн світу та склав 140,1 млрд. дол. США. Частка експорту українських товарів до країн Співдружності незалежних держав у 2013 році склала 35%, частка імпорту - 37%. Головним торговим партнером України у 2013 році виступала Російська Федерація, частка якої у експорті становить 24%, імпорті - 30%.

Частка експорту до країн Європейського союзу склала 27%, частка імпорту - 35%. У 2013 році скорочення зовнішнього та внутрішнього попиту на світових товарних ринках зумовило зниження зовнішньоторговельного обігу. Зокрема, імпорт товарів до України у минулому році склав 76,8 млрд. дол.

США. Порівняно з 2012 роком цей показник менше на 9%, або на 7,6 млрд. дол. США.

За 2012 рік Державна митна служба України забезпечила надходження доходів до державного бюджету у сумі 113,4 млрд. грн., у т.ч.: до загального фонду перераховано 103,5 млрд. грн., до спеціального фонду – 9,9 млрд. грн. Порівняно з 2011 роком відбулося збільшення середньоденних надходжень митних платежів на 8,3% (на 38,0 млн. грн.) з 457,0 млн. грн. до 495,0 млн. грн.

За підсумками 2013 року до державного бюджету надійшло 35,3 млрд. грн. акцизного податку, у тому числі вироблених в Україні товарів - 26,4 млрд. грн. або 74,8 відс. та ввезених в Україну підакцизних товарів - 8,9 млрд. грн. або 25,2 відсотки. Надходження загального фонду державного бюджету склали 26,2 млрд. грн. акцизного податку. Найбільшу частку у надходженнях акцизного податку займають тютюнові вироби - 68,3 відс. та лікери - горілчана продукція - 17,8 відсотки. Порівняно з 2012 роком надходження податку до загального фонду державного бюджету зросли на 5,4 відс. (+1,3 млрд. грн.), що зумовлено такими основними факторами: запровадження авансової сплати акцизного податку виробниками тютюнових виробів при придбанні марок акцизного податку (перевищення сплати над задекларованими сумами); підвищення ставки акцизного податку з виробленої в Україні лікери-горілчаної продукції на 7,9 відс. та з вироблених в Україні тютюнових виробів - на 6,7 відс (середня сума акцизного податку з однієї пачки сигарет з фільтром у 2012 році становила 4,17 грн., у 2013 році - 4,48 гривень).

Податок на додану вартість є основним джерелом наповнення бюджету. Питома вага податку у надходженнях платежів склала 57 відсотків. У 2013 році до Державного бюджету України забезпечено збір ПДВ у сумі 181,4 млрд. грн., в тому числі до загального фонду - 180,8 млрд. грн., що становить 59,2 відс. доходів, які контролюються Міндоходів.

Надходження ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) склали 84,2 млрд. грн. При цьому забезпечено випереджаючі темпи росту ПДВ економічним показникам. Зокрема, при зростанні надходжень на 3,5 відс. (+2,9 млрд. грн.) ріст економічних показників становить: реальний валовий

внутрішній продукт 100 відс., номінальний ВВП - 103,3 відс., обсяг виробництва 95,3 відс, обсяг реалізації 100,2 відсотки. На зменшення надходжень з ПДВ з ввезених на територію України товарів вплинуло зниження обсягів імпорту товарів на 7,4 відсотка.

РОЗДІЛ III

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗЕД

3.1. Удосконалення системи митного регулювання в Україні на основі використання досвіду зарубіжних країн

Реалізація експортного потенціалу країни на зовнішніх ринках є стратегічним завданням інтегрування її економіки до світової системи господарювання. За умови трансформації економічної системи виконання даного завдання стає необхідною умовою, яка забезпечує ефективність функціонування економіки загалом. Збільшення експортних надходжень сприяє структурній перебудові, знижує тягар заборгованості країни, значно розширює можливість закупівлі імпорту.

Збільшення обсягів експорту можливе тільки за умови проведення адекватної макроекономічної політики (стимулювання експортного виробництва, сприяння реалізації економічних інтересів підприємств-експортерів на зовнішньому ринку, підтримка стабільного реального валютного курсу на основі жорсткої бюджетно-податкової і кредитно-грошової політики).

Вважаємо, що поступ у напрямі зниження протекціонізму також сприяє перспективі зростання обсягів експорту. Високий рівень протекціонізму в інтересах галузей обробної промисловості, адекватний заходам, які утримують ціни на експортні товари на штучно низькому рівні (наприклад експортні обмеження або приховані чи явні податки на експорт), стримує зростання сировинного експорту. Промислові ж експортні товари, виробництво яких в Україні має довгострокові перспективи, як правило, не оподатковуються експортними податками, тому для збільшення обсягу експорту необхідне проведення різноманітних інституціональних реформ.

Таким чином, необхідними умовами для нарощування експорту є макроекономічна стабільність і адекватний валютний курс. Варто зауважити, що на експорті негативно позначаються як завищення, так і значні,

непередбачувані коливання валютного курсу, які небезпечні через непередбачуваність. На нашу думку, одним з ефективних шляхів створення сприятливого економічного середовища для експортерів є надання їм вільного доступу до необхідних ресурсів через систему звільнення імпорту ресурсів (прямо або побічно), необхідних для виробництва експортних товарів, від застосування як тарифних, так і нетарифних обмежень, навіть у разі наявності вітчизняних ресурсів.

Експортери також можуть одержувати певні переваги, якщо матеріали, які витрачаються в процесі виробництва, і запасні частини до устаткування будуть легкодоступні їм за цінами, близькими до світових. Як показує світовий досвід, велика частина світового промислового експорту з країн із ринковою економікою припадає на ті країни, де для виробництва експортної продукції практично створено умови вільної торгівлі щодо системи оподаткування і забезпечується вільний доступ до матеріалів. Проте більшість країн, що розвиваються, мають потребу в значному вдосконаленні системи придбання виробничих ресурсів підприємствами-експортерами.

Одним із засобів успішної реалізації експортного потенціалу України може стати політика надання експортерам безмитного доступу до всіх імпортованих матеріалів. Так, наприклад, Гонконг і Сінгапур фактично є порто-франко, за рахунок чого показники експорту в цих країнах мають тенденцію до зростання.

Основними причинами, які перешкоджають процесу створення потужних секторів промислового експорту за одночасного зберігання достатньо високого рівня протекціонізму для національних виробників, продукція яких конкурує з імпортом, є:

- високий рівень протекціонізму, що побічно підриває експорт шляхом завищення валютного курсу і залучення національних виробничих ресурсів до галузей, які конкурують з імпортом;
- валютний контроль і розподіл ліцензій на імпорт, а за таких умов забезпечити доступ до ресурсів за світовими цінами дуже проблематично.

Звільнення від сплати мита або варіант використання тимчасового безмитного ввезення майже неможливі з точки зору адміністрування за умови високого рівня протекціонізму, що призводить до значних розбіжностей вітчизняних цін на імпорт зі світовими цінами, оскільки мають місце різноманітні зловживання і використання ресурсів не за призначенням.

Досвід свідчить, що існують країни, які змогли досягти значного зростання експорту за одночасного проведення протекціоністської політики, наприклад Південна Корея і Тайвань. Проте вони змогли це зробити завдяки особливим політичним умовам і збігу обставин, які відтворити в Україні практично неможливо. У Південній Кореї і Тайвані авторитарні режими активно протидіяли діяльності з присвоєння ренти, яку розглядали як суперечну мету розвитку експорту. У цих країнах протекціоністська політика врівноважувалася також іншими заходами щодо стимулювання промисловості і торгівлі. Вжиття подібних заходів в Україні, на нашу думку, є досить проблематичним, оскільки може призвести до корупції і зловживання. Крім того, час від часу ці заходи підкріплювалися експортними субсидіями, використання яких у даний час буде наштовхуватись на протидію економічно розвинутих країн. Більше того, в обох країнах дійшли розуміння недоліків протекціонізму і лібералізували імпорт. Південна Корея з 1967 р. здійснювала поступове реформування політики імпорту, а починаючи з 80-х років цей процес було прискорено, що істотно знизило рівень протекціонізму. За рахунок цього відбувалось зростання експорту, і протягом 80-90-х років зростала частка експорту у валовому внутрішньому продукті.

Експортери одержують істотні переваги від вільного доступу до імпортного устаткування і технологій завдяки низьким ставкам імпортного мита і непрямим податкам, встановленим на устаткування, що ввозиться, а також зрозумілих і ефективних процедур, що регулюють внутрішні іноземні інвестиції.

Вважаємо, що надійний і безподатковий доступ до імпортних виробничих ресурсів найкраще забезпечується одночасним використанням принаймні трьох різноманітних схем. Хоча кожна з них може відповідати досягненню

конкретних експортних цілей, але схеми повинні бути доступні всім діючим і потенційним експортерам. Дані схеми мають і певні недоліки. Вони можуть тимчасово скоротити обсяг державних надходжень, а за високого рівня протекціонізму такі схеми створюють умови для різноманітних зловживань. Розробка і реалізація схем потребують уваги політиків і значних адміністративних витрат з боку держави. З метою порівняння вигод і втрат розглянемо їх детальніше. За першою схемою передбачається звільнення від мита й інших обмежень на ввезення виробничих ресурсів для визнаних експортерів промислових товарів, що імпортують матеріали як для виробництва на експорт, так і для випуску продукції на внутрішній ринок. Вона найбільш ефективна для великих підприємств, що здійснюють регулярні великі експортні поставки, відповідно, систематично потребують значних обсягів виробничих ресурсів. Дана схема може бути реалізована за допомогою:

- використання схем спеціальних знижок, як свого часу це було успішно здійснено в Тайвані;
- зворотних схем з компенсації виплаченого мита, як у Кореї;
- схем тимчасового безмитного ввезення, подібно тим, що використовувалися в Мексиці або Марокко починаючи з 1983 р.;
- системи звільнення від мит, як у Індонезії, Таїланді і Кореї до 1975 р.

У разі прийняття даної схеми Україна може скористатися успішним досвідом Індонезії. У цій країні існує спеціальна державна установа, що видає ліцензії на імпорт ресурсів, необхідних для підприємств обробної промисловості, що безпосередньо здійснюють експорт. Для одержання ліцензії експортер має представити план експорту, до якого включено технічні коефіцієнти для необхідних матеріалів, а також банківська гарантія на суму мита, яку необхідно буде сплатити, якщо експорт не буде здійснений у відведений час. Виробники, що експортують 85% продукції, одержують ліцензії на всі імпортовані виробничі ресурси. Приблизно аналогічні системи надання дозволів на імпорт було введено і успішно функціонують у Туреччині з 1980 р. та Індії з 1978 р.

З адміністративної точки зору використання даних схем ускладнюється таким:

1. Застосування системи пільг стосовно непрямих експортерів, що зробило б вироблені вітчизняною промисловістю виробничі ресурси конкурентоспроможними порівняно з імпортними і збільшило б чисту вартість експорту.

2. Необхідність створення ефективної системи контролю, яка б дала змогу отримувати фірмам-експортерам лише стільки ресурсів, скільки їм необхідно для виробництва експортної продукції. Такий підхід забезпечує певний рівень державних прибутків і перешкоджає домінуванню імпортних ресурсів на національному ринку, що завдавало б шкоди національному виробництву товарів. Дану проблему можна розв'язати у спосіб, що ефективно використовується як у Кореї, так і в Тайвані, - за допомогою розрахунків і застосування в повсякденній практиці відповідних технічних коефіцієнтів використання імпортних ресурсів для кожного зі звичайних типів імпортної продукції. Ці коефіцієнти повинні розраховуватись державними органами на підставі детального вивчення документів первинної звітності підприємств, з обов'язковим врахуванням не тільки кількісних показників діяльності суб'єкта господарювання, а і якісних характеристик експортних товарів. Перелік коефіцієнтів затверджується і передається для роботи у митні органи. Дана система стимулювання діяльності підприємств-експортерів ефективно використовується Радою з інвестицій Таїланду. У деяких країнах, наприклад Марокко, діє інший підхід, який передбачає введення системи знижок з мита, яка ґрунтується на деклараціях експортерів, які перевіряються митними органами протягом півріччя.

Запропоновані варіанти повинні як забезпечувати достатні обсяги імпортних ресурсів для підприємств-експортерів, так і не допускати можливості реалізації цих ресурсів на захищеному внутрішньому ринку за вищими цінами. Якщо не виконується хоча б одна з цих умов, то тіньовою ціною імпорту, як і раніше, залишається захищена внутрішня ціна, і мета

стимулювання експорту за допомогою надання імпортних ресурсів за світовими цінами досягнута не буде.

Друга схема може бути запропонована для стимулювання експортної діяльності підприємств малого бізнесу, оскільки вони здійснюють експортні поставки нерегулярно і не потребують значних обсягів такого імпорту. У даному випадку доцільно створити систему часткової компенсації фактично сплачених сум мита або непрямих податків, яка б забезпечувала придбання експортерами потрібних імпортних ресурсів із уже зарахованим митом, за гарантії зворотного одержання сум мита, замість того, щоб імпортувати матеріали малими партіями або сплачувати мито. Даний механізм функціонує у системі компенсацій сплаченого мита в Тайвані, а зворотна схема - у Південній Кореї.

У таких країнах, як Індія, Індонезія, Таїланд, системи відшкодування функціонують як окремі механізми. З адміністративної точки зору справляння мита і наступне його повернення обходиться набагато дорожче, ніж його скасування, а система відшкодування не компенсує втрати від нетарифних обмежень на імпорт виробничих ресурсів. З метою спрощення митних процедур і для зручності експортерів схема повинна містити стандартні ставки відшкодування мита з кожного виду регулярно експортованих товарів, а також надавати кожному експортеру право на одержання більшої компенсації у вигляді виробничої необхідності.

Третя схема допускає один з варіантів безмитного імпорту для фірм-експортерів. Введення такої схеми має сприяти прискоренню поставок і відвантажень, а витрати з її використання не мають бути значними. Найбільш гнучким підходом для реалізації цієї схеми в Україні стало б виробництво експортних товарів з імпортних матеріалів під контролем митних служб. У цьому випадку передбачається поставка виробничих ресурсів і відвантаження продукції під жорсткою системою митного контролю. Прикладом таких підприємств можуть слугувати складальні заводи у Мексиці, які працюють на комплектуючих, що поставляються під наглядом митниці.

Прийняття сучасних спрощених схем митного контролю і митного оформлення надасть можливість суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності мінімізувати складські і митні витрати, на відміну від діючих процедур, коли потрібно мати штат митників на складах підприємств і здійснювати дороге митне оформлення для кожної партії товару. Так, робота експортних промислових зон у Маврикії будується за спрощеною схемою звільнення від мита, яка діє незалежно від місця розташування фірми-експортера.

Основна альтернатива цим системам - це територіальне виокремлення таких зон, коли кожна з них представляє промислову галузь, що спеціалізується на експорті, і на її території діє окрема митниця, яка забезпечує безмитну торгівлю і спрощену систему митного оформлення в інтересах суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які функціонують наданій території.

Аналіз використання протекціоністських заходів показав, що економічні витрати від їх застосування містять у собі як прямі витрати, пов'язані з розподілом ресурсів, так і непрямі, які обумовлені конкретною формою режиму обмеження імпорту. Непрямі витрати в основному пов'язані з нетарифними обмеженнями, оскільки вони розривають зв'язок між внутрішніми і світовими цінами та ізолюють національних виробників від зовнішньої конкуренції. Усунення таких перешкод сприятиме отриманню значних економічних вигід, які досить важко піддаються кількісному виміру, навіть якщо рівень і структура тарифного регулювання національних галузей залишаються практично незмінними.

Незважаючи на те що рівень непрямих економічних витрат при створенні митних бар'єрів нижчий, ніж при нетарифних, на нашу думку, при використанні даного інструменту зовнішньоторговельної політики цей фактор обов'язково потрібно враховувати. Це пов'язано з тим, що коли для системи митних тарифів характерний широкий розкид часто мінливих ставок, коли система включає активне застосування комбінованих ставок (поряд з адвалорними та специфічними), існує розгалужена система пільг у сфері звільнення від сплати мита, а для розрахунку розміру мита використовуються довільно обрані ціни, що характерно для сьогодення України, тоді протекціоністський ефект стає

настільки завуальований, що призводить до зростання корупції і появи нових можливостей для здобуття ренти. Крім того, коли розрив між внутрішніми та світовими цінами великий, значно ускладнюється застосування зовнішньоторговельних механізмів, подібних безмитному ввезенню, або схем повернення мита і виникає сприятливе середовище для тінізації операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Тому, на нашу думку, при регулюванні зовнішньоторговельних операцій перевага повинна віддаватись митно-тарифним заходам, оскільки вони є більш дієвими обмежувальними заходами. Тобто при зменшенні дії нетарифних заходів повинна підвищуватись роль митно-тарифного регулювання. Одним із заходів може бути встановлення тарифних ставок приблизно на рівні різниці між внутрішніми та світовими цінами і підтримка цього рівня до зняття кількісних обмежень, а потім поступове зниження митних тарифів.

У даному напрямі тарифне реформування здійснювалось у Філіппінах (1977 р.) та Нігерії (1988 р.), коли майбутні ставки вносились у нові тарифні сітки, а також у Кот-д'Івуарі (1984 р.), де митні ставки опубліковувались заздалегідь, а в проміжку вводились тимчасові надбавки, які потім знижувались до тарифів на товари, для яких внутрішні ціни були вищі за світові на величину, що перевищує розмір опублікованих тарифів. При цьому завчасна публікація тарифних ставок дала змогу суб'єктам господарювання і потенційним інвесторам планувати стратегічні рішення у даній сфері діяльності.

Хоча заміна кількісних обмежень тарифами спочатку зможе пом'якшити зняття таких обмежень, чимало чинників ускладнює вимір фактичної різниці між внутрішніми і світовими цінами (високі техніко-економічні характеристики товарів, хибна інформація про світові ціни, особливо якщо імпорт було заборонено, а також різниця між вітчизняними й імпортними товарами з точки зору надання кредиту, сервісу й інших умов реалізації).

Крім того, тарифи не можуть цілком замінити всі функції нетарифних обмежень, але в цьому й немає необхідності. Для підтвердження цього висновку розглянемо приклади.

По-перше, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які діяли неефективно, однак одержували імпорتنі ліцензії за адміністративним розподілом та через існуючі заборони на передачу ліцензій іншим фірмам, не зможуть дозволити собі їхнє придбання в нових умовах, тому що вони змушені будуть виплачувати тарифні еквіваленти економічної ренти, яку одержували раніше. За таких умов дані фірми будуть зменшувати ефективність діяльності, оскільки у протилежному випадку вони прийдуть до банкрутства.

По-друге, кількісні обмеження розривали зв'язок між світовими і внутрішніми цінами, а тарифи дадуть змогу світовим і внутрішнім цінам змінюватися одночасно.

По-третє, жорсткість кількісного обмеження з конкретного товару зазвичай залежить від характеристик і якості товару; таким чином, вплив кількісних обмежень на внутрішні ціни залежав від того, як розподілялися імпорتنі ліцензії, а також від якості і характеристики товару, і тому періодично сила їхнього впливу змінювалася. Такий вплив неможливо повторити, застосовуючи митні тарифи.

І, нарешті, кількісне регулювання зовнішньоторговельних операцій перешкоджає розвитку імпорту більшою мірою, ніж митні тарифи, оскільки імпортери неохоче вкладають кошти у створення каналів збуту та в здійснення маркетингових заходів, якщо створені ними ринки можуть згорнутися через чийсь суб'єктивні бажання.

Національні галузі, захищені кількісними обмеженнями, значною мірою ізольовані від коливань цін на світових ринках, від тимчасових криз надвиробництва і падіння цін. При заміні кількісних обмежень тарифами національні виробники починають відчувати такі коливання, і не виключено, що на уряд буде здійснюватися значний тиск, спрямований на введення спеціальних протекціоністських, антидемпінгових заходів. Такий тиск є серйозною проблемою і загрожує підірвати або принаймні послабити позитивний економічний вплив реформ у сфері імпорту. Подібна реакція у вигляді введення антидемпінгових процедур, дозволених положеннями СОТ,

хоча сама собою і не бажана, але має переваги порівняно з повторним уведенням кількісних обмежень, за що ратує більшість "постраждалих галузей".

Аналізуючи процес реформування імпорتنих тарифних ставок, необхідно зауважити, що імпорتنі тарифи, які вводяться з метою протекціонізму, як правило, зумовлюють виникнення ряду небажаних наслідків. По-перше, тарифи на товари, стосовно яких заохочуються національні виробники, забезпечують дуже високий рівень протекціонізму, внаслідок чого різко підвищується ціна для споживача, що призводить до розширення контрабанди і корупції. По-друге, тарифи на товари, в яких зацікавлені певні впливові угруповання споживачів або потужні підприємства, низькі, що не сприяє створенню вітчизняних галузей з виробництва даного виду продукції. Як правило, тарифні ставки зростають у міру збільшення ступеня обробки товару. Це підвищує наявний рівень протекціонізму на наступних стадіях обробки вище номінального рівня, обумовленого ставками тарифів на готову продукцію, і одночасно зумовлює низький або від'ємний рівень протекціонізму для первинних стадій виробничого циклу. Значні розбіжності між тарифними ставками на товари-замінники штучно заохочують споживання товарів, стосовно яких використовуються нижчі тарифи. Крім цього, структура тарифів часто дуже ускладнюється внаслідок застосування спеціальних положень, які вводяться у відповідь на лобістський тиск. На жаль, в Україні вплив тарифної структури визначається нерідко звільненнями від сплати мита, а не формально закріпленими ставками.

Важливим практичним висновком є те, що тарифна реформа повинна в результаті привести до порівняно уніфікованої структури мита з якомога низьким рівнем ставки. Іноді ця мета вступає в суперечність з іншими, у тому числі й політичними цілями. Там, де недоцільне зниження тарифних ставок, пріоритетним напрямом тарифної реформи може стати усунення звільнень від сплати мита і введення (або підвищення) податків на вітчизняні товари, захищені високими тарифами на конкуруючий імпорт. У результаті таких заходів вирішуються суперечності, які пов'язані із застосуванням митних тарифів, і забезпечуються додаткові надходження до Державного бюджету.

Введення податків дає змогу ще більше знизити тарифні ставки або за необхідності може сприяти проведенню структурних перетворень в економіці виходячи зі стимулів, що змінились у період трансформування економічної системи. Ставки внутрішніх податків, зрозуміло, не мають перевищувати тарифних ставок, а також не варто стягувати, крім тарифу, ще й податок, оскільки це зумовить подвійне оподаткування імпорту.

Реформування структури митних тарифів і системи внутрішнього оподаткування мають за можливістю здійснюватись одночасно. Вважаємо, цю систему варто розробити у такий спосіб, щоб оподатковувалося споживання товарів незалежно від того, вітчизняні вони чи імпортні, причому за однаково низькою ставкою. Це може бути податок на додану вартість або податок з обороту, який стягується при проходженні митниці або при відвантаженні з підприємства, з передбаченням деяких винятків для імпорту проміжної продукції й експорту. Запропонований варіант - менш ефективний, але кращий порівняно з використанням тільки системи імпортних тарифів - податок із роздрібного товарообігу.

Крім того, слід вирішити питання доцільності розробки однакового рівня ставок. Різноманітність була б корисною з економічної точки зору, якби всі ставки вдалося б звести до рівня найнижчих. Безперечно, більш дискусійним є таке питання: коли високі ставки неможливо знизити, чи варто підвищувати низькі ставки на імпорт для досягнення уніфікованості (зрозуміло, чим нижчі максимальні ставки, тим менше значення має питання одноманітності). На нашу думку, відповідь залежить від того, чи будуть застосовуватися схеми тимчасового безмитного ввезення чи відшкодування мита стосовно експортних підприємств. Якщо такі застосування не будуть використовуватись, підвищення тарифів на виробничі ресурси вірогідно підсилить антиекспортну спрямованість, оскільки частина таких ресурсів використовується експортерами.

У такому випадку граничні чисті економічні вигоди від підвищення тарифів на ресурси повинні зіставлятися з граничними економічними витратами, пов'язаними зі зниженням стимулів до експортного виробництва.

Оптимальність, на нашу думку, досягається тоді, коли граничні вигоди збігаються із граничними витратами, але не завжди це досягається завдяки уніфікації тарифних ставок, такий збіг можливий лише за наявності особливих умов.

Вважаємо, що умова за гарантії доступу експортерів до безмитних ресурсів застосування рівномірності структури митних тарифів на проміжну і кінцеву продукцію є одним з ефективних варіантів регулювання імпорту. Коли увага зосереджена на мінімізації втрат в ефективності виробництва при забезпеченні певного рівня протекціонізму або при досягненні накресленого рівня самозабезпечення продукцією, яка заміщає імпорт, уніфікована структура тарифів на кінцеву продукцію є оптимальнішою. Хоча в теоретичному аспекті детально розроблена структура різноманітних митних тарифів у порівнянні з рівномірною може виявитися ефективнішою з точки зору обсягу надходжень до Державного бюджету. Слід зауважити, що побудова такої системи залежить від багатьох параметрів, які досить складно піддаються виміру, і на практиці досить важко усунути лобістський тиск. Тому варіант уніфікованої системи нам здається більш оптимальним, особливо з точки зору адміністрування. Крім того, у складних системах із різними ставками поступки окремим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності не так помітні, особливо у сфері зниження тарифних ставок або звільнень від виплати мита на ресурси, що в результаті негативно позначається на обсязі державних надходжень.

У процесі тарифного реформування зовнішньоекономічної діяльності деяким країнам вдалося досягнути уніфікованості тарифних ставок (єдина ставка митного тарифу в Чилі дорівнює 15 відсоткам), іншим — наблизитися до рівномірності структури (у Болівії діють дві ставки — 10 і 17 відсотків, хоч у перспективі поставлена мета — привести систему митних тарифів до єдиної ставки). З 2002 року в Росії здійснюється реформа митного тарифу, результатом якої стало не тільки значне зменшення кількості митних ставок, але й систематизація їх за розмірами до чотирьох адвалорних груп — 5 %; 10%; 15%; 20%.

Тому в більшості рекомендацій Всесвітнього банку як першочергове завдання тарифної реформи ставиться скорочення розкиду ставок, і лише в деяких рекомендаціях як довгострокова мета висувається досягнення уніфікованої структури митних тарифів. Залишається незрозумілим, на чому ґрунтуються дані рекомендації — на точці зору, що єдина ставка митного тарифу не бажана і не досяжна з політичних міркувань, чи на нездатності визначити довгострокові цілі реформи.

Аналіз існуючої в Україні системи митних ставок свідчить, що досягнення уніфікації структури митних тарифів неможливе у короткостроковому періоді. Тому вона може розглядатися як довгострокова перспективна ціль, якої можна досягнути поетапно. Головним завданням першого етапу повинно стати скорочення розкиду існуючих ставок з одночасним зниженням їхнього середньозваженого рівня.

Аналіз показує прагнення уряду здійснювати тарифну реформу поступово, використовуючи заходи тарифного регулювання окремих галузей у певній послідовності. Ідеальний варіант цього процесу дозволить уряду впровадити в першу чергу ті зміни, які дадуть значні економічні вигоди. У ряді випадків це може бути політично допустимим, особливо, якщо підвищується рівень протекціонізму стосовно слабо захищених галузей. Проте, як показує світовий досвід, частіше відбувається зниження тарифів для великих галузей з високим ступенем протекціоністського захисту.

На наш погляд, бажано завчасно провести дослідження впливу реформ на окремі галузі. Проте послідовні за галузями зміни тарифів можуть призвести до непередбачених проблем. Потрібно враховувати, що маніпуляції з митними тарифами в одній галузі впливають на становище інших галузей. Такий вплив може зменшити економічні вигоди і підвищити економічні витрати. Спроби розв'язати ці проблеми можуть значно загальмувати проведення тарифної реформи. Тому за даної ситуації, на нашу думку, доцільно здійснювати загальні поступові зміни всіх тарифів, без виокремлення галузей. Подібний підхід більш зважений і дає змогу уникнути суб'єктивних рішень щодо рівня тарифів у різних галузях. Крім того, він не потребує проміжних заходів, які згодом

доведеться «демонтувати» через вплив реформи на галузі, тарифи яких ще не були скориговані.

Крім того, якщо характер реформи обмежений потребою у збільшенні обсягу надходжень до Державного бюджету або необхідністю забезпечення певного середнього номінального рівня протекціонізму стосовно всіх імпортованих товарів, підвищення низьких ставок тарифів на виробничі ресурси дасть змогу знизити митні тарифи на готову продукцію більшою мірою, ніж за будь-яких інших умов.

При цьому слід акцентувати увагу на трьох видах потенційних витрат. По-перше, більш високий рівень протекціонізму зумовить більший приплив ресурсів у галузі, які виробляють сировину, що заміщує імпорт. Якщо обсяг ресурсів, що надходять із галузей, не залучених до зовнішньоторговельного обороту, або відносно незахищених (таких як галузі, що виробляють потенційно експортні товари), перевищує обсяг ресурсів, які надходять із надмірно захищених від потенційного імпорту секторів, чистим результатом буде менш ефективне розміщення ресурсів. По-друге, якщо такі ресурси використовуються для виробництва потенційно придатних для експорту товарів, підвищення тарифу на них може призвести до скорочення прибутків і обсягу виробництва даної галузі. По-третє, якщо чистим результатом є зростання курсу національної валюти, виробництво експортних товарів постраждає ще більше.

Якщо реформою передбачається відшкодування імпортованого мита, підвищення тарифів на виробничі ресурси не призведе до істотно негативного впливу на прибутковість експортного виробництва. За умови, коли для певної галузі виробничі ресурси в країні не виробляються або якщо їй доводиться серйозно конкурувати за вітчизняні ресурси із захищеними від потенційного імпорту галузями, але не з експортними виробництвами або з галузями, не залученими до зовнішньоторговельного обороту, підвищення тарифів на імпортовані виробничі ресурси не дасть бажаного ефекту. За виконання обох умов підвищення низьких тарифних ставок підвищиться використання ресурсів.

Навіть у разі коли відшкодування мита реформою не передбачається, можна одержати подібний результат за інших умов.

По-перше, якщо підвищення низьких тарифних ставок дозволить знизити занадто високі ставки (наприклад, коли перешкодою в проведенні реформи стає необхідність підтримки певного обсягу надходжень до бюджету або певного рівня номінального протекціонізму, що характерно для України), то й негативний вплив на загальний рівень протекціонізму буде відсутній, а отже, не буде існувати тиску на валютний курс у бік його подорожчання. За таких умов, на наш погляд, вірогідно, що більшу частку ресурсів, які надходять до галузей, що захищені невисокими тарифами, буде отримано із секторів, які захищені високими тарифами, і негативний вплив на потенційно придатні до експорту товари буде пом'якшено.

По-друге, чим більша амплітуда тарифних ставок у початковій структурі, тим вища вірогідність того, що підвищення низьких ставок на виробничі ресурси поліпшить характер розподілу ресурсів. Зрозуміло, якщо тарифи на імпорт ресурсів споконвічно близькі до нуля, у той час як тарифи на готову продукцію набагато вищі, а реформа не обумовлена необхідністю збільшення бюджетних надходжень (зниження тарифів на готову продукцію супроводжується їхнім підвищенням на виробничі ресурси), спостерігається зростання добробуту навіть за відсутності відшкодування експортного мита. Водночас необхідно пам'ятати про кінцеві цілі: якщо з адміністративних або політичних причин згодом буде складно здійснювати зворотну операцію, тобто знизити ті тарифи, що були підвищені, то, можливо, краще не підвищувати ставки тарифів.

Отже, в умовах трансформації економічної системи основною метою тарифної політики стає скорочення розкиду ставок і зниження середнього рівня протекціонізму. Даної мети можна досягти з використанням методу "концертіна" (наприклад у Коста-Ріці і Гватемалі), коли на кожному етапі реформування найвищі ставки знижуються до наступного за ними рівня, а нижні ставки тарифів залишаються незмінними. Інший варіант (Мексика)

допускає "радіальне", або пропорційне зниження, коли ставки всіх митних тарифів на кожному етапі знижуються пропорційно до вихідного рівня.

"Радіальне" зниження є, звісно, кращим методом у порівнянні з "концертіна", оскільки останній на ранніх стадіях реформи практично не впливатиме на рівень протекціонізму, тому що максимальні ставки застосовуються тільки до незначної ставки імпорту. Крім того, метод "концертіна" може створювати суперечливі стимули на різних етапах процесу, оскільки на кожному з них відбувається здешевлення реального валютного курсу, що створює нові стимули для всіх товарів, митні тарифи на які не було знижено. Наприклад, ціна типового імпортного товару зростатиме на кожному етапі аж до "серединної точки", а потім ціна падатиме. Такі зміни в стимулах можуть зумовити спочатку розширення, а потім згортання кожної галузі, що супроводжується витратами переміщення ресурсів. Проте, якщо реформу оголосити завчасно, і суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності переконані, що вона відбувається відповідно до плану, то ці витрати можна зменшити, оскільки довгострокове планування та інвестиції будуватимуться на прогнозованій структурі стимулів. При "радіальному" скороченні стимули однакові для будь-якого товару, який заміщує імпорт. Проте подібний підхід може більшою мірою, ніж попередній, знижувати надходження, і тому важливо добитися того, щоб реформа не загострювала проблему бюджетного дефіциту.

Після того як буде впроваджено нову структуру тарифів або закінчиться перший етап її побудови, потрібно буде розробити типові і, за можливістю, відкриті процедури обговорення необхідних змін - варіант, узятий на озброєння Австралійською промисловою комісією; опонентам дають можливість висловлюватись, а потім здійснюється за можливістю об'єктивний економічний аналіз пропозиції, що надійшла. Результати обговорення доступні громадськості і повинні враховуватись перед прийняттям остаточного рішення.

Таким чином, представлені альтернативні підходи із зарубіжного досвіду щодо удосконалення митного регулювання в Україні є доволі цікавими та можуть слугувати в майбутньому базисом реформування цієї сфери.

3.2. СОТ та її вплив на зовнішньоторговельні потоки

Порівняно з найбільшими міжнародними організаціями економічного профілю, такими як Міжнародна торговельна палата, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Конференція ООН з торгівлі і розвитку та іншими, Світова організація торгівлі є напевно найвпливовішою організацією у сфері міжнародної торгівлі, до складу якої входить вже 157 країн світу.

Враховуючи, що соціально-політична ситуація в будь-якій країні світу знаходиться у прямій залежності від стану її національної економіки, невід'ємну частину функціонування якої забезпечує зовнішньоекономічна діяльність національних підприємств, а також, найбільшу вагу міжнародної торгівлі у структурі ЗЕД, значної актуальності набувають національні результати міжнародної торгівлі та її умови. Зовнішньоторговельна політика країн перетворюється у найпотужніший інструмент досягнення їх національних інтересів.

З іншого боку, процес глобалізації «розмиває» кордони, перетворюючи весь світ у єдиний світогосподарський простір, у якому система зовнішньоторговельних зв'язків будується навколо певних «центрів впливу» та відображує складну динамічну, ієрархічну структуру економічних інтересів усіх суб'єктів цього процесу.

У цих умовах саме регуляторні можливості СОТ та її можливості щодо упередження та вирішення торговельних спорів заслуговують окремої уваги. Причому, виходячи з сучасної проблематики міжнародної торгівлі, зазначені питання залишаються актуальними і важливими.

Не можна погодитися із тим, що деякі вітчизняні автори не вдаючись до глибокого структурного аналізу глобальних світових економічних процесів узагальнюють ці процеси намагаючись обов'язково привести їх до єдиного «знаменника» та вивчають так би мовити «середні» тенденції. Таким чином, реальна структура світогосподарських, зокрема, торговельних зв'язків підмінюється дещо декларативними тезами щодо необхідності однозначного

«розуміння сутності торговельно-економічної глобалізації», за якими, на нашу думку, інколи приховується намагання спростити складні економічні процеси, в основі яких лежить конкурентна боротьба [80]. Як приклад, звернемося до роботи С. В. Лахно, де, як вважає автор, він розкриває сутність діяльності Світової організації торгівлі у якості інституціональної форми торговельно-економічної глобалізації, під якою автор розуміє «процес уніфікації на глобальному рівні правил міжнародної торгівлі та фундаментальних принципів функціонування світової торговельно-економічної системи, який базується на встановленні обов'язкових для виконання норм торгівлі, закріплених в угодах СОТ як інституціональної форми зазначеного процесу» [82, 87].

Однак відмітимо, що будь які умови торгівлі у сучасному висококонкурентному світі є похідною від наявних у розпорядженні суб'єктів зазначеного торговельного процесу конкурентних переваг, які тим чи іншим чином реалізуються в певні умови торгівлі у рамках переговорного процесу, в тому числі, і під егідою СОТ. Для ілюстрації запропонованого твердження порівняємо «зв'язані», тобто максимально можливі рівні адвалерного тарифного захисту різних країн світу, що мали місце у 2011 році.

Спочатку виділимо згідно останнього річного звіту Світової організації торгівлі [83] 10 країн-найбільших світових експортерів та 10 країн, що входять до третьої десятки (таблиці 3.1, 3.2). Ці країни у відповідності із спільним річним звітом щодо тарифів (англ. World Tariff Profiles 2012) Світової організації торгівлі, Міжнародного торгового центру (ІТС) та Конференції ООН з торгівлі і розвитку (UNCTAD) мають різні «встановленні СОТ обов'язкові для виконання норми торгівлі», тобто середній рівень максимально можливого тарифного захисту [84].

Причому, чим більші загальні обсяги експорту має та чи інша країна, тим більш поступливішу позицію вона займає на переговорах щодо зниження верхньої можливої межі адвалерних тарифів.

Таблиця 3.1

Провідні країни-експортери світу (кластер-перших 10 країн) [80]

Позиція країни у світі	Експортери	Значення	Частка світового експорту, %	Просте середнє зв'язаного тарифу (Simple average bound rates), %
1	Екстра-ЄС (27) експорт	2,131	14.9	5,2
2	Китай	1.899	13.3	10.0
3	Сполучені Штати Америки	1,481	10.3	3,5
4	Японія	823	5.7	5,3
5	Північна Корея	555	3.9	16.6
6	Російська Федерація	522	3.6	7,8
7	Гонконг, Китай	456	3.2	0
8	Канада	452	3.2	7,0
9	Сінгапур	410	2.9	10,3
10	Королівство Саудівська Аравія	365	2.5	11,4

Таблиця 3.2

Провідні країни-експортери світу (кластер-третій десяток) [80]

Позиція країни у світі	Експортери	± Значення	Частка світового експорту, %	Просте середнє зв'язаного тарифу (Simple average bound rates), %
31	Аргентина	84	0.6	31,8
32	Ірак	83	0.6	н/д
33	Чилі	81	0.6	25,1
34	Алжир	73	0.5	н/д
35	Україна	68	0.5	5,8
36	Ізраїль	68	0.5	22,5
37	Ангола	66	0.5	59,2
38	Колумбія	57	0.4	42,8
39	Філіппіни	48	0.3	25,7
40	Оман	47	0.3	13,7

Відповідно менші експортери, що знаходяться у 3 десятці та об'єднані у кластер 3, мають більш високий рівень тарифного захисту, адже вони прагнуть захищати внутрішні ринки від дешевого імпорту, що погрожує національним товаровиробникам.

В 3-му кластері в якості «виключення» можемо спостерігати порівняно низький максимально можливий рівень тарифного захисту України. Однак, згідно останніх даних, у середині вересня 2012 року Україна представила СOT

свій намір підвищити імпорتنі мита на 371 товарну лінію. У якості аргументації наведемо думку урядового уповноваженого з питань євроінтеграції Валерія Пятницького: «Наш середній зв'язаний тариф - приблизно 6%, такий же середній рівень зв'язаних тарифів мають ЄС і США. Але у багатьох розвинених країн, скажімо, у Австралії, Канади, Бразилії та Туреччини, він набагато вище. По сільському господарству у нас середній зв'язаний тариф 10-11%. У Норвегії - в десять разів, у Швейцарії - в чотири рази, в ЄС - в півтора рази вище» [85].

Із зазначеною аргументацією в цілому можна погодитися, адже у відповідності до власних економічних інтересів мають діяти усі суб'єкти міжнародного переговорного процесу у рамках СОТ.

Слід додати, що продовжуючи розпочатий аналіз (табл. 3.1, 3.2) на менш значних експортерів світу, ми спостерігаємо за порівняно високими показниками їх середнього зв'язаного, тарифу, що простежується як доволі чіткий тренд. Так, середній зв'язаний тариф Єгипту у 2011 році дорівнював 37,1 %, а Нікарагуа - 40,7 %. Слід додати, що існують і виключення на кшталт України - Чорногорія (5,1%) чи Республіка Молдова (7,0%).

У зв'язку із цим слід відмітити, що будь які зобов'язання в рамках СОТ країни приймають на себе добровільно, виходячи з власних економічних інтересів. Погодимось із думкою дослідника методів та механізмів регулювання міжнародних зовнішньоторговельних відносин Т. М. Мельника, який вважає, що «основними чинниками, які зумовлюють можливість реалізації національних економічних інтересів у багатосторонній торговельній системі, є стан розвитку світової економіки та рівень конкурентності країни на світових ринках, а також розуміння необхідності врахування інтересів країн- партнерів та вміння використовувати уніфіковані правила і механізми СОТ» [86].

Процеси світової глобалізації найкращим чином ілюструє збільшення обсягів експорту комерційних послуг у 2011 році на 11% порівняно з 2010 роком (2010 рік -10%) [83, 16], та товарів - 2011 рік - 4,9 %, 2010 рік - 14,0% [83,14]. Окрім цього, важливим є зростання кількості членів СОТ до 157 країн

станом на 24 серпня 2012 р., що відбулося за рахунок прийняття до цієї організації у 2012 році Російської Федерації, Чорногорії, Вануату та Самоа [87].

Третім трендом є підвищення конкурентної боротьби, що, на нашу думку, підтверджується зростанням кількості міжнародних торгових суперечок, у світовій економіці. Цей тренд також підтримує і динаміка зростання кількості технічних бар'єрів у торгівлі [83, 47].

Таким чином, збільшується структурна складність, обсяги, інтенсивність та напруженість глобальних торговельних процесів, до яких слід додати проблеми, що мають не суто «економічне» походження, такі як екологічну, продовольчу та інші, що представляються найбільшими викликами діяльності СОТ. При цьому ми вважаємо, що зараз на порядку денному не стоїть питання про доцільність чи недоцільність існування Світової організації торгівлі чи навіть доцільності членства будь-якої країни що прагне до економічного розвитку у цій впливовій організації.

Погодимося із думкою А.У. Уразова про те, що країни, які не є членами СОТ, знаходяться у не вигідних зовнішньоекономічних умовах. По суті, вони підлягають торговельній дискримінації, оскільки на них не поширюється система пільг і преференцій, які країни-учасниці СОТ надають одна одній. В той же час, до країн, що не входять до СОТ, застосовуються різні торговельні обмеження, санкції, проводяться антидемпінгові розслідування [88].

СОТ у підготовленій для поширення своїх концептуальних ідей та принципів інформаційній публікації «10 справ що може здійснювати СОТ» (англ. «10 things the WTO can do») визначає 10 фундаментальних «можливостей» Світової організації торгівлі, таких як:

- скорочення витрат на проживання та підвищення життєвих стандартів;
- сприяння вирішенню спорів і зниженню напруженості в торгових відносинах;
- стимулювання економічного зростання і зайнятості;
- скорочення витрат на ведення бізнесу на міжнародному рівні;
- сприяння ефективному управлінню;

- допомога країнам в розвитку;
- надання нових можливостей економічно слабким країнам;
- збереження навколишнього середовища і підтримання здоров'я людей;
- сприяння миру і стабільності;
- забезпечення ефективної і професійної торгівлі [89].

На нашу думку, і це підтверджують фактичні спостереження, зокрема, викладені у джерелах [83, 84, 87, 89, 90], усі із зазначених можливостей на сьогоднішній день реалізуються у тій чи іншій мірі та мають значний потенціал подальшого розвитку.

Наприклад, відомий спеціаліст з міжнародної торгівлі професор Томас Кетлер (Thomas Cottier) зі Світового торгового інституту (World Trade Institute (WTI)) у своїй статті «Зміна клімату: важелі торговельної політики» [91], опублікованій на початку 2013 року у впливовому он-лайн виданні «Science Onйга», вважає, що саме в рамках СОТ за ініціативи ЄС мають більш активно вирішуватися проблеми зміни клімату, що вчений пов'язує з продовольчою та енергетичною безпеками.

Як ми вважаємо, слід погодитися із зазначеними тезами, адже саме механізми регулювання міжнародної торгівлі надають унікальні можливості для вирішення комплексу найрізноманітніших питань шляхом надання пільг та преференцій чи, навпаки, заходам обмежувальної практики, щодо окремо визначених торговельних потоків, важливих у контексті певної проблематики.

Таким чином, якщо підвищення інтенсивності та напруженості світових торговельних процесів є передбачуваною похідною від зростання відповідних потреб світової спільноти, то подальше вдосконалювання системи структурного регулювання міжнародної торгівлі має відображувати новий рівень розуміння і оцінки світовою спільнотою актуальності різноманітних проблем та намагань знаходити компромісні шляхи, поєднуючи зусилля задля їх вирішення.

Враховуючи вищевикладене, виділимо головні цілі подальшого розвитку міжнародної торгівлі, на досягнення яких мають бути спрямованні зусилля Світової організації торгівлі:

- по-перше, це вирішення конкретних глобальних питань, спільних для усього світу, що як правило носять цивілізаційний характер та виходять за рамки тільки «економічних» проблем. Маємо на увазі такі питання як забруднення навколишнього середовища, розподіл природних ресурсів, їх виснаження, зміна клімату, тощо. Ці питання знаходяться у площині забезпечення миру і стабільності, продовольчої, екологічної, епідеміологічної та інших видів глобальної світової безпеки;
- по-друге, забезпечення функціонування глобального торговельного середовища у інституціональному плані;
- по-третє, сприяння врегулюванню торговельних спорів;
- по-четверте, скорочення витрат на ведення бізнесу на міжнародному рівні;
- по-п'яте, вирішення регіональних проблем, допомога країнам що розвиваються, подолання бідності, забезпечення зайнятості населення;
- по-шосте, подальше вдосконалення організаційної структури та нормативно-правової бази СОТ, що має відповідати новим глобальним викликам і вимогам часу, враховуючи стрімкий розвиток міжнародної економічної сфери та науково-технічного прогресу.

Висновки до III розділу

Визначаючи зовнішні тренди міжнародної торгівлі по відношенню до світової організації торгівлі, слід відмітити такі наступні головні напрямки розвитку цих процесів у економічному плані:

- збільшення структурної складності міжнародних торговельних зв'язків;
- підвищення обсягів та інтенсивності міжнародної торгівлі;
- зростання конкурентної напруженості глобальних торговельних процесів.

До зазначених трендів слід додати проблеми, які мають не тільки «економічне» походження, наприклад, екологічну, продовольчу та інші, що представляються найбільшими викликами діяльності СОТ як у теперішній час, так і у найближчому майбутньому. При цьому слід відмітити, що Світова

організація торгівлі напрацювала та використовує у своїй діяльності дієві і ефективні унікальні механізми регулювання міжнародної торгівлі.

Зазначимо, що у той час, коли окремі напрямки розвитку процесів міжнародної торгівлі, такі як підвищення інтенсивності та зростання конкурентної напруженість торгівельних процесів, що є наслідком глобалізації і розвитку міжнародної економіки в цілому, потребують прозорих та взаємовигідних умов торгівлі, інші тренди спонукають до постійного вдосконалення цих умов.

Нами встановлено, що подальша оптимізація системи структурного регулювання торгівельних потоків має відображувати новий рівень розуміння і оцінки міжнародною спільнотою актуальності різноманітних проблем та намагань знаходити компромісні шляхи, поєднуючи зусилля задля їх вирішення.

Враховуючи вищевикладене, головні цілі СОТ щодо подальшого вдосконалення міжнародної торгівлі, мають бути представлені двома наступними блоками. До першого блоку «забезпечення належних глобальних умов торгівлі» відносяться питання забезпечення умов функціонування глобального торгівельного середовища у інституціональному плані, та взаємопов'язані із попередніми питання щодо скорочення витрат на ведення бізнесу на міжнародному рівні. До другого блоку «вдосконалювання системи структурного регулювання торгівельних потоків задля вирішення більш конкретних питань» увійшли такі цілі:

- вирішення конкретних глобальних проблем, спільних для усього світу, що як правило носять цивілізаційний характер та виходять за рамки суто «економічної» сфери. Ці питання знаходяться у площині забезпечення миру і стабільності, продовольчої, екологічної, епідеміологічної та інших видів глобальної світової безпеки;
- сприяння врегулюванню торгівельних спорів;
- вирішення регіональних проблем, допомога країнам що розвиваються, подолання бідності, забезпечення зайнятості населення тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведеного дослідження теоретичних, організаційно-правових та практичних аспектів митного регулювання зовнішньоекономічних потоків можемо зробити наступні висновки та узагальнення.

1. Під митно-тарифним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності слід розуміти сферу діяльності державних органів, що здійснюють митну політику країни і регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, стягненням митних платежів і проведенням митного контролю. В іншому місці визначає дану категорію як сукупність організаційних, економічних (тарифних) та адміністративних (нетарифних) засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Тобто митно-тарифне регулювання використовується як синонім митного регулювання та ототожнюється з митною справою. У такому разі поняття митної справи звужується до рамок митно-тарифного регулювання.

2. В умовах стійкої довгострокової тенденції до глобалізації господарського життя, послаблення позицій країни в міжнародній торгівлі знаходиться в гострій суперечці з потребами її економічного розвитку. Особливо чітко це проявляється у прискореному зростанні експорту в порівнянні з виробництвом, яке не обмежується потребами внутрішнього ринку. Така ситуація означає використання переваг, пов'язаних зі спеціалізацією економіки країни в межах міжнародного поділу праці. Однак структура експорту та імпорту не сприяє створенню великомасштабних високотехнологічних сучасних виробництв, орієнтованих на масового споживача, і тим самим гальмує загальні темпи економічного розвитку.

В Україні очевидна тенденція експортної спеціалізації у виробництві товарів, які переважно містять працю низької та середньої складності. Посилення цієї тенденції означає закріплення структури зовнішньої торгівлі, типової для слаборозвинутих країн, що не відповідає інтересам розвитку країни. Тому увагу має бути сконцентровано на оновленні основного капіталу,

в тому числі за рахунок імпорتنих поставок та випуску капіталоємної продукції.

3. Ключову роль на масштаби справляння митних платежів відіграє стан зовнішньої торгівлі України. Загальний зовнішньоторговельний обіг України у 2013 році здійснювався з партнерами із 229 країн світу та склав 140,1 млрд. дол. США. Частка експорту українських товарів до країн Співдружності незалежних держав у 2013 році склала 35%, частка імпорту - 37%. Головним торговим партнером України у 2013 році виступала Російська Федерація, частка якої у експорті становить 24%, імпорті - 30%. Частка експорту до країн Європейського союзу склала 27%, частка імпорту - 35%. У 2013 році скорочення зовнішнього та внутрішнього попиту на світових товарних ринках зумовило зниження зовнішньоторговельного обігу. Зокрема, імпорт товарів до України у минулому році склав 76,8 млрд. дол. США. Порівняно з 2012 роком цей показник менше на 9%, або на 7,6 млрд. дол. США.

4. За 2012 рік Державна митна служба України забезпечила надходження доходів до державного бюджету у сумі 113,4 млрд. грн., у т.ч.: до загального фонду перераховано 103,5 млрд. грн., до спеціального фонду – 9,9 млрд. грн. Порівняно з 2011 роком відбулося збільшення середньоденних надходжень митних платежів на 8,3% (на 38,0 млн. грн.) з 457,0 млн. грн. до 495,0 млн. грн.

5. За підсумками 2013 року до державного бюджету надійшло 35,3 млрд. грн. акцизного податку, у тому числі вироблених в Україні товарів - 26,4 млрд. грн. або 74,8 відс. та ввезених в Україну підакцизних товарів - 8,9 млрд. грн. або 25,2 відсотки. Надходження загального фонду державного бюджету склали 26,2 млрд. грн. акцизного податку. Найбільшу частку у надходженнях акцизного податку займають тютюнові вироби - 68,3 відс. та лікєро - горілчана продукція - 17,8 відсотки. Порівняно з 2012 роком надходження податку до загального фонду державного бюджету зросли на 5,4 відс. (+1,3 млрд. грн.), що зумовлено такими основними факторами: запровадження авансової сплати акцизного податку виробниками тютюнових виробів при придбанні марок акцизного податку (перевищення сплати над задекларованими сумами); підвищення ставки акцизного податку з виробленої в Україні лікєро-горілчаної продукції на

7,9 відс. та з вироблених в Україні тютюнових виробів - на 6,7 відс (середня сума акцизного податку з однієї пачки сигарет з фільтром у 2012 році становила 4,17 грн., у 2013 році - 4,48 гривень).

6. Податок на додану вартість є основним джерелом наповнення бюджету. Питома вага податку у надходженнях платежів склала 57 відсотків. У 2013 році до Державного бюджету України забезпечено збір ПДВ у сумі 181,4 млрд. грн., в тому числі до загального фонду - 180,8 млрд. грн., що становить 59,2 відс. доходів, які контролюються Міндоходів. Надходження ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) склала 84,2 млрд. грн. При цьому забезпечено випереджаючі темпи росту ПДВ економічним показникам. Зокрема, при зростанні надходжень на 3,5 відс. (+2,9 млрд. грн.) ріст економічних показників становить: реальний валовий внутрішній продукт 100 відс., номінальний ВВП - 103,3 відс., обсяг виробництва 95,3 відс, обсяг реалізації 100,2 відсотки. На зменшення надходжень з ПДВ з ввезених на територію України товарів вплинуло зниження обсягів імпорту товарів на 7,4 відсотка.

7. При регулюванні зовнішньоторговельних операцій перевага повинна віддаватись митно-тарифним заходам, оскільки вони є більш дієвими обмежувальними заходами. Тобто при зменшенні дії нетарифних заходів повинна підвищуватись роль митно-тарифного регулювання. Одним із заходів може бути встановлення тарифних ставок приблизно на рівні різниці між внутрішніми та світовими цінами і підтримка цього рівня до зняття кількісних обмежень, а потім поступове зниження митних тарифів.

У даному напрямі тарифне реформування здійснювалось у Філіппінах (1977 р.) та Нігерії (1988 р.), коли майбутні ставки вносились у нові тарифні сітки, а також у Кот-д'Івуарі (1984 р.), де митні ставки опубліковувались заздалегідь, а в проміжку вводились тимчасові надбавки, які потім знижувались до тарифів на товари, для яких внутрішні ціни були вищі за світові на величину, що перевищує розмір опублікованих тарифів. При цьому завчасна публікація тарифних ставок дала змогу суб'єктам господарювання і потенційним інвесторам планувати стратегічні рішення у даній сфері діяльності.

Хоча заміна кількісних обмежень тарифами спочатку зможе пом'якшити зняття таких обмежень, чимало чинників ускладнює вимір фактичної різниці між внутрішніми і світовими цінами (високі техніко-економічні характеристики товарів, хибна інформація про світові ціни, особливо якщо імпорт було заборонено, а також різниця між вітчизняними й імпортними товарами з точки зору надання кредиту, сервісу й інших умов реалізації).

8. Вирішення проблеми розвитку зовнішньої торгівлі як чинника розширеного відтворення та модернізації національної економіки в загальному плані полягає в раціоналізації зовнішньоекономічних зв'язків, не в збільшенні, а в зменшенні експортної квоти, в зміні матеріально-речовинного та вартісного складу експорту та імпорту, а також, по можливості, їх взаємного врівноваження. Для оптимізації структури експорту необхідно розробити експортну стратегію, яка полягає у створенні відповідних економічних і інституціональних умов. Вирішення цієї проблеми можливо у таких напрямках:

- використання системи фінансового заохочення експортерів, застосовуючи в якості стимуляторів пільгові умови кредитування, своєчасне повернення ПДВ;

- державне страхування ризиків, пов'язаних з поставками товарів на умовах розстрочки платежу;

- формування раціонального профілю спеціалізації експортного виробництва з урахуванням наявних виробничих ресурсів, робочої сили, інноваційних розробок.

